

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Освітня програма

«Християнська педагогіка та організація дозвілля»

Магістерська робота

ВИКОРИСТАННЯ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ
У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Студентки 2-го курсу:

Юлії Лебедин

Науковий керівник:

Дуда Назар Миронович

доктор богослов'я PhD

Рецензент:

Невмержицька Олена Василівна

доктор педагогічних наук

Львів 2024

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	2
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	7
ТУРИЗМ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	7
1.1. Сутність релігійного туризму.....	7
1.2. Мета морального виховання учнівської молоді	14
РОЗДІЛ 2	24
ВПЛИВ ОСНОВНИХ ВИДІВ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ.....	24
НА МОРАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ.....	24
2.1. Паломництво.....	24
2.2. Екскурсійної спрямованості.....	28
2.3. Об'єкти релігійного туризму.....	34
РОЗДІЛ 3	42
РОЗВИТОК РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	42
3.1. Християнський табір як новий напрям релігійного туризму	42
3.2. Дорога святого Якова	47
3.3. Маршрути	50
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Актуальність теми: Релігійний туризм є досить молодим напрямком туризму на українському туристичному ринку, проте має великі перспективи для подальшого розвитку. Тисячоліттями нашу культуру, традиції, звичаї і, зрештою, мову намагаються зруйнувати, але український дух роками загартований до такої боротьби. Все більше негативний вплив має зарубіжна культура пропагуючи через засоби масової інформації свої моральні цінності, котрі суперечать нашому українському моральному вихованню. Тому з кожним роком підростає покоління як результат такого антиморального впливу все більше переходить на сторону субкультури і це стало актуальною проблемою для розвитку морального виховання молодого покоління.

Варто згадати слова Митрополита Андрея Шептицького, який постійно закликав і наказував батькам виховувати своїх дітей вдома, тоді коли переслідували за релігію. Він казав: «Бо найважливішою справою для церкви ,Народу, і родини є те, – писав він, – щоб діти були добре виховані»¹.

Львівська область як релігійний, культурний, туристичний центр Західної України. Особливо, тут збережено найбільша кількість релігійних та сакральних пам'яток, що є результатом боротьби молоді за збереження історико-культурної та релігійної спадщини наступним поколінням.

Релігійний туризм – це ключ до відновлення різнобічної гармонії нашої учнівської молоді у подальшому збереженні мови, традицій і наслідуванні моральної поведінки та дії і нового відродження нашої ідентичності.

Держава, школа і Церква в єдності повинна всебічно виховувати учнівську молодь, передусім, духовно, морально і культурно усіма можливими методами і засобами. Це їхнім повинно стати пріоритетом на рівні з допомогою нашим військовим здобути Перемогу над ворогом.

¹ Шевців Іван. *Християнська Україна. Вибрані твори*. Київ-Дрогобич 2003, 328.

Екскурсії як форма виховання збагатить духовно, допоможе у кращому розумінню історичної спадщини, поверне віру в Бога а також сприятиме прищепленню в душі учнівської молоді любов до Батьківщини.

Проблематика дослідження:

Об'єкт: моральне виховання учнівської молоді за допомогою релігійного туризму.

Предмет: релігійний туризм у моральному вихованні учнівської молоді Львівщини.

Мета: дослідити, як участь у релігійному туризмі учнівської молоді Львівщини впливає на їх моральне виховання.

Завдання:

- розкрити поняття "туризм", "релігійний туризм", "екскурсія".
- визначити мету морального виховання сучасної учнівської молоді
- проаналізувати роль релігійного туризму у моральному вихованні учнівської молоді
- запропонувати маршрути релігійного туризму для учнівської молоді на Львівщині.

Методи: В процесі написання магістерської роботи було використано такі методи: монографічний – для дослідження релігійного туризму у Львівській області та морального виховання ;метод аналізу і синтезу, порівняння і узагальнення.

Оригінальність: Полягає у новизні теми, адже релігійний туризм є молодим туризмом в Україні, а його роль у моральному вихованні учнівської молоді ще мало досліджувана.

Межі: Дослідження релігійного туризму учнівської молоді стосується Львівської області. Хронологічні межі: 2013-2023 рр. Проводиться у межах богослов'я, дозвіллезнавства, туризмології.

Огляд літератури та джерел: Складається із праць, монографій з туризмології та релігійного туризму, наприклад, наукові посібники – «Педагогіка туризму» за

редакцією В.К. Федорченко, «Туризмолія: концептуальні засади теорії туризму» Федорченко В.К., Пазенок В.С., «Музеєзнавство» Рутинський М.Й., Стецюк О.В., а також «Паломництво і релігійний туризм: теоретичні основи та сакральні витоки» Рутинський М.Й, де буде викладено теоретичні основи релігійного туризму. Цінною базою слугують українські та іноземні наукові статті. Серед таких статей є «Економічні можливості відродження культурного шляху Європи – «ВІА РЕГІА» на території України», що дає основу для дослідження релігійного туризму Львівської області.

Основною джерельною базою у моральному вихованні є методичні рекомендації М.Верхоляк «Моральне виховання особистості», що розкриває сутність морального виховання. Цінними є наукові статті, серед яких стаття Жмака К.В, де розкрито формування моральних якостей особистості.

Ми базуємось на статті Іванової Л.О. при сегментації ринку релігійного туризму. Основою праці для виділення християнського табору як окремого напрямку релігійного туризму служить праця Грисюти О.Ф. «Виховання моральних цінностей у підлітків в умовах літніх таборів відпочинку».

Інформаційною базою виступають законодавчі акти та електронні ресурси мережі Інтернет.

Структура: Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел.

Перший розділ описує сутність релігійного туризму та мету морального виховання учнівської молоді.

Другий розділ описує вплив видів релігійного туризму у моральному вихованні учнівської молоді та описує декілька релігійних об'єктів.

Третій розділ аналізує, що релігійний туризм для сучасної учнівської молоді сприяє формуванню моральних якостей, зокрема, у християнських таборах. Створено вікову сегментацію для учнівської молоді у релігійному туризмі. А дорога св. Якова має всі перспективи у розвитку морального виховання, як культурний шлях Європи.

У висновку представлено рекомендації щодо подальших досліджень цієї проблематики.

РОЗДІЛ 1

ТУРИЗМ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У цьому розділі ми розглянемо зародження релігійного туризму, як одного із важливих видів туризму, який поєднує різні активні форми діяльності й спілкування. У цьому контексті ми дослідимо, як моральне виховання у релігійному туризмі можна застосувати у вихованні нашої учнівської молоді. Крім того, з'ясуємо як Церква, школа і Держава можуть співпрацювати у справі формування моральності учнівської молоді.

1.1. Сутність релігійного туризму

Паломництво зародилося раніше від будь-якого іншого виду туризму, тому релігійний туризм можна вважати складовою частиною паломництва². Середньовічні паломники задовільнили свої культові потреби у релігійних подорожах, були релігійними туристами на цей період. Потім до них приєдналися інші подорожуючі чи мандрівники, яких вже переслідували інші цілі ознайомлення в культурі і традиції інших народів³.

Подорожуючі прагнули пізнавати іншу культуру та ознайомлюватися на власні очі з їх шедеврами (скульптура, живопис, архітектура) і тому долали для цього великий шлях. Ознайомлюючись з навколишнім середовищем людина знайомилася з унікальними природними джерелами і кліматом, завдяки яким потім ставали об'єктами для створення нового виду туризму⁴.

² Панченко Світлана. *Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія.* [б.м.] 2022, 52.

³ Віктор Патійчук. *Специфіка класифікації релігійно-паломницьких турів // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.* 14(2015)37.

⁴ Мальська М.П., Худо В.В. *Туристичний бізнес: теорія і практика. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.* Київ 2007, 13.

Досліджуючи історично поняття релігійного туризму і паломництва, варто зазначити, що паломництво у перекладі означає «пальма». Його виникнення пов'язане зі словом «палома», тобто пальмова гілка, з якою зустрічали Ісуса Христа при в'їзді до Єрусалиму. У релігієзнавчому словнику поняття паломництва визначається як відвідання святих місць віруючими людьми⁵.

Щодо нашої особистої думки відомі біблійні особи, перші люди створені Богом жили в гармонії з природою до первородного гріха. Як наслідок, ми як нащадки тепер постійно шукаємо сенс життя, а в цьому нам допомагає подорож у якому зростаємо духовно і наповнюємося знаннями.

Як ми бачимо, що релігійність властива людині від початку її існування. Релігійні подорожі залишають значний слід аж до нині. Паломництво є видом духовної і суспільної діяльності у якому люди завжди шанували святі місця, які пов'язані з місцем народження чи поховання релігійних діячів чи святих⁶.

У своїй монографії Марія Яремко релігійність вважає важливою для соціального розвитку особи, тому що вона має здатність впливати і формувати мету та контролювати вчинки і емоції⁷.

У свою чергу, Крок Д. зауважив, що релігійність є багатовимірним феноменом та структурою, які впливають методом переконання щодо релігійного предмета, пов'язані з емоціями, а також схильністю до релігійної поведінки⁸.

Щодо нашого бачення, згідно аналізу релігійності можна дійти висновку, що релігійність спонукала людей до розвитку і збагачення своїх знань і розширення свого світогляду, тобто виконувало виховну роль.

⁵ Панченко Світлана. *Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія.* [б.м.] 2022, 24.

⁶ Городиський Ю.Я. *Геопросторова організація паломництва у Львівській області. Дисертація.* Львів 2018, 55.

⁷ Яремко Олена. *Релігійність у психології особистісних та міжособистісних стосунків: теорія, методологія, практика. Монографія.* Львів 2021, 18.

⁸ Яремко Олена. *Релігійність у психології особистості та міжособистісних стосунків: теорія, методологія, практика.* Львів 2021, 18.

Варто зауважити, що деякі дослідники вважають, що релігійний туризм має два основних поняття «релігія» і «туризм», якого необхідно вивчати на перетині туризмології, історії, релігієзнавства⁹.

Якщо звернути нашу увагу, то побачимо, що релігійний туризм складається з двох понять «релігійний» та «туризм». Отже, формувався на перетині історії, географії, релігієзнавства та туризмології.

Наука про туризм є туризмологія, яка є підґрунтям на основі якого досліджується релігійний туризм. Другою наукою є релігієзнавство, тобто комплекс знань про віруючих, віровчення окремих релігій та особливості функціонування релігійних об'єктів та відвідування цих об'єктів релігійними туристами. Третьою наукою важливою при дослідженні релігійного туризму є географія. Релігія як явище соціальне, а географія суспільна. Багато релігійних об'єктів є природного походження, а географія релігій досліджує релігійну сферу¹⁰. Географія релігійного туризму досліджується в межах географії туризму та географії релігії¹¹.

Існування релігії можна пояснити тим, що вона задовольняє необхідні потреби людини і виконує важливі завдання у формуванні особистості та формуванні світогляду, розвитку мистецтва та людства загалом. Для багатьох дослідників релігія є формою суспільної свідомості, а тепер ще й формою духовно-практичного освоєння світу¹².

Релігія – це зв'язок людини з Богом, а також комплекс явищ і об'єктів, які охоплюють аспекти:

- Ідеї, погляди, уявлення про Бога чи вищі сили;
- Віру в Бога;
- Емоції людини (переживання, почуття, настрої);
- Культові дії (молитви, обряди, свята, богослужіння);
- Спосіб життя (побутові традиції, стереотипи мислення, поведінка, пости);
- Організації, що об'єднують, спрямовують та контролюють;

⁹ Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду*. Київ 2018, 51.

¹⁰ Рутинський М.Й., Ковальчук А.С. *Паломництво і релігійний туризм: теоретичні основи та сакральні витоки*. Монографія. Львів 2020, 11-12.

¹¹ Рутинський М.Й., Ковальчук А.С. *Паломництво і релігійний туризм: теоретичні основи та сакральні витоки*. Монографія. Львів 2020, 66.

¹² Шевчук Л.Т. *Соціальна географія. Навчальний посібник*. Київ 2007, 239.

- Віруючих;
- Культові споруди;
- Інфраструктурні елементи (забезпечення духовної сфери атрибутикою, видання релігійної літератури, підготовка служителів культу, розвиток спеціальних засобів інформації)¹³.

Отже, в цих аспектах дуже чітко видно релігію в різносторонній площині в її тісному зв'язку з людиною, що є дуже важливим у нашій роботі.

Американський учений Дж. Джаффарі запропонував, на нашу думку, влучне визначення: «Туризм — це освіта людини поза звичайним способом життя, що задовольняє його потреби у відриві від імпульсів, і домашнього соціокультурного, економічного середовища»¹⁴.

Закон України «Про туризм» визначає термін «туризм з тимчасовим виїздом особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає»¹⁵.

Туризм можна вважати активною формою спілкування, пізнання, розвитку взаєморозуміння¹⁶. Ми також погоджуємося з цим твердженням, бо під час туризму створюється гармонійна атмосфера, чудовий настрій та зміна середовища. У неформальному середовищі, серед яких, ми можемо, віднести середовище туристичне, сприяє кращому засвоєнню інформації та вихованню учнівської молоді.

Туризм є явищем світового масштабу, а будь-яка країна багата на природні та історико-культурні ресурси, що сприяють розвитку різних видів туризму¹⁷. Варто підкреслити, що Львівська область також багата на такі ресурси, зокрема, сакральні.

¹³ Шевчук Л.Т. *Соціальна географія. Навчальний посібник*. Київ 2007, 239.

¹⁴ Пазенок В.С., Федорченко В.К. *Туризмологія: концептуальні теорії туризму*. Монографія. Київ 2013, 8.

¹⁵ Закон України «Про туризм». Розділ 1, стаття 1. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (20.07.2023).

¹⁶ Кравчук С.В. *Міжкультурно-комунікаційний аспект розвитку релігійного туризму в Центральній Європі: релігієзнавчий аналіз*. Острог 2020, 10.

¹⁷ Львівський національний університет імені Івана Франка. *Географія і туризм: європейський досвід // Матеріали міжнародної наукової конференції*. Львів-Брюховичі 2009, 10.

Отже, туризм є неформальною формою виховання, навчання, розвитку і спілкування нашої учнівської молоді поза межами їхнього постійного місця проживання, використовуючи при цьому різні ефективні методи, засоби, форми для задоволення і відновлення людської гармонії.

Варто підкреслити, що незважаючи на різне ставлення щодо релігійного туризму, то доцільно показати теоретичні напрацювання і погляди, щоб показати і переконати у важливості та актуальності нашої проблеми дослідження¹⁸.

Релігійний туризм впливає на рівень культури та на духовну наповненість суспільства, тому його досвід є для нас важливим¹⁹. Під час подорожі засвоюються цінності, норми, знання, що дають змогу духовно засвоювати культуру цивілізації. А сам туризм допомагає засвоювати норми поведінки, ціннісні орієнтації та перетворювати їхні мотиви і принципи соціальної активності²⁰.

У свою чергу, Мальська П. П. релігійний туризм визначає як подорож, метою якої є будь-які релігійні процедури і місії²¹.

Релігійний туризм – це поїздки з метою зміни звичного середовища з терміном не більше одного року, щоб відвідати святі місця та центри релігій. Тому виділяють такі напрями: релігійний, тобто участь в релігійному житті за допомогою екскурсій; паломницький, тобто подорож відвідання святих місць і центрів; науковий, подорож з релігійною метою. Релігійно-пізнавальні або лише пізнавальні властиві для релігійний туризму, оскільки для паломницького туризму подорож тільки з релігійною метою²².

Релігійний туризм як явище здійснюється, як подорож що відновлює рекреаційну діяльність учнівської молоді, сприяє духовному, розумовому,

¹⁸ Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду*. Київ 2018, 52.

¹⁹ Панченко Світлана. *Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія*. [б.м.] 2022, 25.

²⁰ Панченко Світлана. *Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія*. [б.м.] 2022, 28.

²¹ Мальська М.П., Худо В.В. *Туристичний бізнес: теорія і практика. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ 2007, 29.

²² Юрченко О.Є. *Релігійний туризм у християнстві на сучасному етапі// Вісник харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 6(2017)216.

фізичному оздоровленні, а також спрямований на позитивні моральні емоції та пізнання. Релігійна подорож до релігійних об'єктів певної конфесії. Та тривала подорож більше як 24 год²³.

Релігійний туризм являється різновидом рекреаційно-туристичної діяльності, для якого є властивим з метою пізнання відвідання сакральних об'єктів та реалізації духовних потреб та гармонійного відпочинку людини²⁴.

Отже, проаналізувавши різні дефініції релігійного туризму, можемо запропонувати свій варіант. Релігійний туризм – це подорож пошуку гармонії особи з релігійною або релігійно-пізнавальною метою, що охоплює відвідування культових споруд та участь у культових діях, що включає зміну способу життя та духовного, розумового, фізичного, емоційного оздоровлення.

Окремі дослідники зазначають види туризму пов'язанні з відвідування релігійних пам'яток; паломництво; відвідування і перебування в монастирях, табори і реколекції, щоб зростати на своїй вірі; релігійні конвенції та мітинги²⁵. Деякі науковці релігійний туризм поділяють на сакральний туризм (відвідування певних сакральних місць), паломницький туризм (сукупність релігійних поїздок з паломницькими цілями) та езотеричний туризм (релігійні поїздки з метою розширенням релігійного світосприйняття)²⁶.

Так, Кузик С. П. у своїй монографії виділяє два напрямки діяльності у релігійному туризмі – релігійний, як релігійно-пізнавальна або пізнавальна участь у подіях релігійного життя з допомогою екскурсії та паломництво, як подорож з метою відвідання святих місць з релігійним аспектом²⁷.

²³ Рутинський М.Й., Ковальчук А.С. *Паломництво і релігійний туризм: теоретичні основи та сакральні витоки. Монографія.* Львів 2020, 15.

²⁴ Львівський національний університет імені Івана Франка. *Географія і туризм: європейський досвід // Матеріали міжнародної наукової конференції.* Львів-Брюховичі 2009, 27-28.

²⁵ Іванова Л.О., Вовчанська О.М. *Маркетингові дослідження сучасних критеріїв сегментації ринку релігійного туризму.* [б.м] [б.р], 414 // <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/24324/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B.,%20%D0%92%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E..pdf>.

²⁶ Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду.* Київ 2018, 64.

²⁷ Кузик С.П. *Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід. Монографія.* Львів 2010, 219.

У свою чергу, Мальська М. П. виділяє такі види поїздок з релігійною метою у туризмі як паломництво (відвідання святих місць, поклоніння і участь в обрядах), пізнавальні поїздки (ознайомлення з релігійною історією, культурою, пам'ятками) і наукові поїздки (поїздки науковців з метою вивчення релігій)²⁸.

У статті Бордун О. Ю. та Монастирського В. Р. наголошується, що релігійний туризм є окремим видом туризму і має свої підвиди такі як: екскурсійно-релігійний, паломницький та науковий туризм з релігієзнавчими цілями²⁹.

На основі досліджень виявлено, що немає єдиної класифікації підвидів релігійного туризму. Всі науковці, які досліджують релігійний туризм мають свої погляди і переконання. Оскільки, наше дослідження проводиться в межах Львівської області, то доцільно розглядати релігійний туризм на локальному рівні, як одноденні поїздки за трьома підвидами – паломництво, екскурсійної спрямованості і християнські табори.

Паломництво – поїздка лише з духовною і релігійною метою. Оскільки паломницький туризм передбачає обов'язкову ночівлю у місці перебування поза межами постійного місця проживання. Тому здійснюючи одноденну поїздку паломництва на локальному рівні, наша учнівська молодь може бути відвідувачами³⁰.

Екскурсійної спрямованості – поїздка для ознайомлення і споглядання, пізнавальна та релігійно-пізнавальна мета.

Християнський табір – релігійна і пізнавальна поїздка для учнівської молоді. Детальніше про нього буде описано останньому розділі.

Попит на релігійний туризм зростає по всій Україні. Причиною зростання довге переслідування і заборона релігії у чому настала потреба людей у

²⁸ Мальська М.П., Худо В.В. *Туристичний бізнес: теорія і практика. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ 2007, 29.

²⁹ Бордун О.Ю., Монастирський В.Р. *Релігійний туризм: тенденції в організації в « Ювілейний рік Божого милосердя»*. [б.н.] [б.м] [б.р], 3 // https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/2017_Bordun-miloserdia.pdf. (30.08.2023).

³⁰ Загірна Ю.В. *Організація паломницького туризму на Львівщині*. Київ 2020, 12.

сакральних духовних цінностях, тому зростає і релігійність³¹. В Україні зростає зацікавленість сакральними об'єктами, що свідчить про зміцнення у свідомості людей християнського способу життя³².

Отже, підсумовуючи цей підпункт, ми дізналися, що люди шукали істини в подорожах. Паломництво дало поштовх для народження нових видів туризму, серед яких є релігійний туризм. Все це зумовлено розширенням потреб і пізнання навколишнього світу, пізнанням інших культур і традицій. Активна форма туризму допомагає краще пізнавати, розвиватись та знаходити взаємопорозуміння.

1.2. Мета морального виховання учнівської молоді

На сьогодні сучасна система освіти недостатньо впливає на моральне виховання, що негативно впливає на суспільство, на взаємовідносини людей, їхнім ставленням до інших людей та природи³³. На сьогодні брак морального розвитку та комунікативних навичок толерантного спілкування учнівської молоді³⁴.

Державні програми «Освіта (Україна XXI століття)»³⁵, «Діти України»³⁶, «Національна доктрина розвитку освіти»³⁷ передбачають розвиток інтелектуального і духовного потенціалу, духовного самовдосконалення особистості, визначено, що освіта є визначальним чинником культурного життя.

³¹ Коваль А.В. *Релігійний туризм в системі забезпечення культурних потреб людини*. Київ 2020, 7.

³² *Туризм і рекреація: наука, освіта, практика // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції 27 квітня 2021 року*. Мукачево 2021, 80.

³³ Жмак К.В. *Моральність, розвиток і виховання у філософсько-освітньому й релігійному дискурсах: вітчизняна традиція // Загальна педагогіка та історія педагогіки*. 21(2020)15.

³⁴ Філоненко Л.В. *Подолання формалізму у практиці духовно-морального виховання молоді на основі гуманістичних цінностей // Електронне фахове наукове видання «Народна освіта»*. 1(2017)81.

³⁵ *Постанова. Про державну національну програму «Освіта» (Україна XXI століття) // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>*. (31.08.2023).

³⁶ *Указ Президента України. Про національну програму «Діти України» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/96#Text>*. (27.08.2023).

³⁷ *Указ Президента України. Про національну доктрину розвитку освіти // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>*. (20.06.2023).

Важливо знати, що моральне виховання починається з сім'ї, яка закладає основні цінності нашій учнівській молоді, а потім продовжується в процесі її соціалізації³⁸. Не всі сучасні батьки через брак часу приділяють належну увагу своїм дітям. Тому моральне виховання учнівської молоді в релігійному туризмі є актуальним дослідженням.

Така категорія, як «учнівська молодь» є надто чутливою і переймає ті цінності, які пропонує їй суспільство³⁹.

Категорію «учнівська молодь» можна визначити як специфічну соціальну групу молодих людей віком 15-18 років, куди входять старшокласники загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв та студенти училищ, коледжів, обов'язковою ознакою яких є набуття у певний період формальної освіти, яка здійснюється за різними напрямками. Саме в цей період молода людина намагається власноруч організувати власне дозвілля⁴⁰.

Учнівська молодь охоплює період підлітковий, період з 13-19 років. Це час великих змін, коли оцінюється свій зовнішній вигляд, формуються естетичні смаки і моральні якості (відвага, мужність, вірність, рішучість, справедливість)⁴¹.

Релігія тісно пов'язана з освітою, тому розвиває релігійну освіту⁴². Наш народ завжди був релігійним, а в Україні збережена величезна кількість пам'яток релігійного значення⁴³. У Львівській області спосіб життя твердо вкорінений, і нав'язаний чужою культурою світогляд не приживався. Галичина є фортецею людського духу, яка володіє оазою для прекрасних емоцій душі та є землею, що є сильна духом⁴⁴. Саме тому, за нашим спостереженням, можна сказати, що українська молодь у Львівській області стимулює до поваги і є прикладом збереження свого для молоді в інших областях, зокрема, на сході, де спостерігається низька релігійність молоді.

³⁸ Волкова Н.П. *Педагогіка. Навчальний посібник*. Київ 2007, 115.

³⁹ Гадомська Н. *Дозвілля для підлітків як основа самовиховання і самодисципліни*. Львів 2023, 22.

⁴⁰ Чугунова Є.В. *Специфіка художньо-виховного впливу різних видів та форм музично-дозвілєвої діяльності учнівської молоді // Педагогічні науки*. 112(2013)214.

⁴¹ Гадомська Н. *Дозвілля для підлітків як основа самовиховання і самодисципліни*. Львів 2023, 26.

⁴² Жмак К.В. *Моральність, розвиток і виховання у філософсько-освітньому й релігійному дискурсах: вітчизняна традиція // Загальна педагогіка та історія педагогіки*. 21(2020)15.

⁴³ Нагірняк А.Я. *Паломництво та релігійний туризм // Економіка та суспільство*. 44(2022)1.

⁴⁴ Николишин Ю. *Мандруємо Львівщиною. Замки, палаци, сакральна архітектура. Туристичний каталог*. Харків 2011, 2.

Релігія і мораль мають свої спільності. По-перше, усі відомі релігії поважають моральні цінності задля розвитку суспільства. По-друге, метою релігії є важливим моральне самовдосконалення людини та суспільства. Гарним прикладом з основ християнської моралі є саме боротьба між добром і злом⁴⁵. Через туризм учнівській молоді дарується зустріч з культурою і природою, а також появляється здатність до самореалізації та появу моральної за змістом та активної позиції за формою «Я – Світ»⁴⁶.

На нашу думку, поєднання морального, релігійного та туристичного виховання ефективно позначиться у формуванні нашої учнівської молоді. Оскільки, їхнє виховання направлене навчити свідомого ставлення до життя.

Отже, у питанні туристичного виховання ми звернемося до педагогіки туризму, що вивчає процеси виховання, навчання і розвитку особистості, а також досліджує виховання у свідомій та планомірній підготовці особистості у життєдіяльності в іншій культурі⁴⁷. А також в цьому нам допоможе сакральна географія, що досліджує священний спосіб життя⁴⁸.

Із педагогічної точки зору моральне виховання розглядається як цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття й поведінку вихованців з метою формування в них моральних якостей, що відповідають вимогам суспільної моралі⁴⁹.

Мораль являється усвідомленою формою потрібного типу поведінки, і переконань⁵⁰. А вихованням вважається спеціально-організований процес формування учня як особистості⁵¹. Варто підкреслити, що поєднання цих двох понять показують на їх важливості у формуванні нашої учнівської молоді.

⁴⁵ Николишин Ю. *Мандруємо Львівщиною. Замки, палаци, сакральна архітектура. Туристичний каталог.* Харків 2011, 2.

⁴⁶ *Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів* // ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 15.

⁴⁷ *Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів* // ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 13.

⁴⁸ Шевчук Л.Т. *Соціальна географія: Навчальний посібник.* Київ 2007, 237.

⁴⁹ Плівачук К.В. *Духовно-моральне виховання учнівської молоді я умова ціннісного становлення особистості* // *Електронне наукове видання «Народна освіта».* 1(2016)39.

⁵⁰ Михайлова Л.М. *Духовно-моральне виховання особистості: теорія та практика. Науково-методичний посібник.* Харків 2019, 47.

⁵¹ Волкова Н.П. *Педагогіка. Навчальний посібник.* Київ 2007, 94.

Найпоширенішими методами морального виховання учнівської молоді, які виокремлюють вчені-педагоги є група методів: переконання, вправа і спонукання. Метод переконання допомагає у перетворенні моральної норми на певний мотив, який і визначає сенс вчинку учнівської молоді. Метод вправ допомагає у формуванні твердої моральної поведінки і одночасно є незамінним засобом морального виховання. Метод спонукання впливає на дії і вчинки, формує моральні якості і дає позитивні зміни за умови систематичного процесу⁵².

В статті В. Рогожкіна «Про класифікацію методів морального виховання» вчений відділяє такі важливі методи, що на нашу думку найбільш дієві у їх використанні. Методи формування сумління – розповідь, бесіда, особистий приклад, лекція). Методи формування поведінки – різні вправи, організація моральних відносин у процесі корисної роботи, у грі і у щоденному житті. Методи виховання почуттів (вплив за допомогою мови, жестів і міміки, активний вплив школи і позашкільної діяльності, вплив емоційністю в міжособистісних стосунках та навколишнього середовища). Методи стимуляції волі (заохочення і покарання, вимоги, осуд)⁵³.

Лохвицька Л. виділяє методи практично-рольові (ігри морального спрямування, інсценування казок, ігри-змагання, програвання ситуацій, вирішення моральних завдань), словесні методи (етичні бесіди, моральні діалоги, розповіді, розучування молитви), наочні методи (перегляд тематичних ілюстрацій, фільму, картин з обов'язковим обговоренням)⁵⁴.

Отже, метою морального, релігійного та туристського виховання сформувати гармонійно розвинену особистість з багатим духовним

⁵² Каліна К.С. *Класифікація методів морального виховання молоді* // <https://sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-12/08kaksme.pdf> (1.09.2023).

⁵³ Каліна К.С. *Класифікація методів морального виховання молоді* // <https://sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-12/08kaksme.pdf> (1.09.2023).

⁵⁴ Божко А.В. *Засоби та методи морального виховання дошкільників* // *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 49(2016)54-55.

потенціалом і світоглядом, яка бажає і вміє працювати у суспільстві⁵⁵. Тобто ідеться про пошук гармонії у стосунках.

Моральне виховання спрямоване на оволодіння нормами і правилами моральної поведінки учнівської молоді, сприяє у них вироблення умінь і навичок моральної поведінки, формування почуттів необхідних у процесі суспільних відносин⁵⁶.

Туристське виховання виконує подвійну роль, тому що всебічно розвиває туриста та бере участь у колективістському мисленні⁵⁷. Також його кінцевою метою є збагатити етичними і моральними цінностями особистість⁵⁸.

«Духовність» і «духовний» означають внутрішню установку чи процес і є ширшим від поняття «релігійність». Духовність розрізняє стани свідомості, релігійний досвід і цінність (етичну, естетичну, гуманістичну)⁵⁹.

У психології виділяють чотири типи духовності. Серед яких є релігійна духовність, що будується на відчутті близькості з Богом. Гуманістична духовність побудована у відчутті турботи за спільноту, пов'язана з любов'ю. Природна духовність допомагає відчутти зв'язок з навколишнім середовищем, захоплення красою природи. Універсальна духовність – відчуття зв'язку зі Світом⁶⁰.

Доцільність впровадження релігійного виховання у сучасній українській школі зумовлене тим, що учнівська молодь є природним і релігійним творінням, тому важливо виховувати її у релігійному дусі. Учнівська молодь належить до дітей українського народу, який більше 1000 років є

⁵⁵ Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 31.

⁵⁶ Верхоляк М. Моральне виховання особистості. Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів I курсу спеціальності 231 «Соціальна робота» з курсу «Педагогіка». Львів 2019, 6.

⁵⁷ Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 31.

⁵⁸ Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 31.

⁵⁹ Яремко Олена. Релігійність у психології особистості та міжособистісних стосунків: теорія, методологія, практика. Монографія. Львів 2021, 19.

⁶⁰ Яремко Олена. Релігійність у психології особистості та міжособистісних стосунків: теорія, методологія, практика. Монографія. Львів 2021, 19-20.

християнським, а його духовність, культура, звичаї, побут просякнуті християнством⁶¹. Але негативний вплив зі сторони інших країн, які нав'язують свою мораль, не відповідає нашим українським моральним нормам і це є основною нашою проблемою, яку ми намагаємося вирішити у нашому дослідженні.

З допомогою засобів туризму, які впливають на розвиток особистості та розширюють світогляд природного та культурного надбання. Оскільки, тут ми розглядаємо релігійний туризм, то це будуть музеї, храми, монастирі, джерела, печери ітд⁶². У моральному вихованні основним засобом слугує навколишнє середовище, що може нести позитивний і негативний вплив у формуванні моральних якостей учнівської молоді. Засоби без застосування методів виховання, будуть менше ефективніші і навпаки⁶³.

Педагогіка туризму включає такі основні категорії:

- Виховання;
- Буття;
- Свідомість;
- Діяльність;
- Цінність;
- Мета і результат⁶⁴.

Виховання залежить від об'єктивних чинників. Такими чинниками є соціально-історичні особливості, система освіти, культурні традиції. А об'єктивними є особистісні якості, педагогічна майстерність, психологічні особливості організаторів виховного процесу та ціннісні орієнтації учнівської молоді⁶⁵.

⁶¹ Шевців Іван. *Християнська Україна. Вибрані твори*. Київ-Дрогобич 2003, 330.

⁶² *Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів* / ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 14.

⁶³ Божко А.В. *Засоби та методи морального виховання дошкільників // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 49(2016)53.

⁶⁴ Пазенок В.С., Федорченко К.В. *Туризмолія: концептуальні засади теорії туризму. Монографія*. Київ 2013, 132-133.

⁶⁵ Пазенок В.С., Федорченко К.В. *Туризмолія: концептуальні засади теорії туризму. Монографія*. Київ 2013, 132.

Буття звертає існування людини як носія соціальних, психічних і фізичних якостей. В цій категорії важливу роль відіграють поняття, види і форми туризму⁶⁶.

Свідомість фіксує значення вихованості в можливості формуванні свідомого ставлення до іншого світу та людей. В цій категорії особистість відповідальна за вчинене і задумане⁶⁷.

Діяльність актуалізується на проблемі творчої активності, взаємодії, задоволення своїх потреб⁶⁸.

Цінність. В цій категорії приділяють увагу проблемі особистого вибору, ціннісних орієнтацій і ставлення туриста до природи, культури, іншої людини⁶⁹.

Ми бачимо, перелік цих категорій показує наскільки важливими є реалізація релігійних подорожей врахувавши особливості перелічених особливостей для досягнення бажаного результату.

Закони туристського виховання – це ті зв'язки, які виявляються під час організації та проведення виховного процесу⁷⁰.

Закон виховуючого та розвиваючого навчання – передбачає величезний виховний вплив під час подорожі. Закон цілісності та єдності процесу виховання – розкриває необхідність єдності гармонії всіх компонентів. Закон єдності і взаємозв'язку теорії та практики виховання – розкриває співвідношення між змістом та методами виховання та туристською діяльністю⁷¹.

Принципи туристського виховання – це загальні положення відповідальні у визначенні мети, змісту, ідеалу, методики та організацію

⁶⁶ Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 16.

⁶⁷ Пазенок В.С., Федорченко К.В. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму. Монографія. Київ 2013, 133.

⁶⁸ Пазенок В.С., Федорченко К.В. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму. Монографія. Київ 2013, 133.

⁶⁹ Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 17.

⁷⁰ Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 33.

⁷¹ Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 33.

процесу виховання у туризмі»⁷². Принципи туристського виховання базуються на закономірностях виховання в туризмі; мають свою систему вимог до визначення цілей, змісту, ідеалу, методів і форм виховання в туризмі; направлення на самовдосконалення⁷³.

Відносини по відношенню учнівської молоді до природи мають реалізовуватись на принципах екологічної етики і передбачають не лише знання певних норм і правил поведінки. Велику роль відіграє їх альтруїстичне, гуманістичне ставлення та усвідомлення у вирішенні екологічної проблеми⁷⁴.

Тому процес побудови гармонійних відносин учнівської молоді і природи повинен підпорядковуватись певним принципам, які допоможуть впливати на їх емоційний стан і почуття, щоб спрямувати свої дії у правильному напрямку.

Принцип життєвої смислотворчої самодіяльності – направлений на особистість як творець сам будує своє життя, вміє приймати рішення і відповідати за свої дії по відношенню до природи, самовдосконалюється і приймає адекватно соціальні зміни⁷⁵.

Принцип превентивності – направлений на впливи, які сприяють запобіганню шкідливої діяльності і поведінки учнівської молоді⁷⁶.

Принцип результативності – направлений на залучення до реальної екологічної діяльності учнівської молоді⁷⁷.

⁷² Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 38.

⁷³ Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 43.

⁷⁴ Бех І.Д., Петрович Ж.В. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал // Матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем проблем виховання НАПН України (за 2016 рік). Івано-Франківськ. 5(2017)117.

⁷⁵ Бех І.Д., Петрович Ж.В. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал // Матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем проблем виховання НАПН України (за 2016 рік). Івано-Франківськ. 5(2017)117.

⁷⁶ Бех І.Д., Петрович Ж.В. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал // Матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем проблем виховання НАПН України (за 2016 рік). Івано-Франківськ. 5(2017)117.

⁷⁷ Бех І.Д., Петрович Ж.В. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал // Матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем проблем виховання НАПН України (за 2016 рік). Івано-Франківськ. 5(2017)117.

Це далеко не весь перелік принципів, але навіть знаючи їх, можна отримати бажаний результат. Щодо нашого бачення, ці принципи є визначальними у моральному вихованні учнівської молоді.

Один із важливих компонентів світогляду є ідеал в туризмі. Ідеали спрямовані на духовну орієнтацію та формування пріоритетів. Ідеали можуть бути негативними та позитивними. У Хартії туризму, Кодексі туризму, Глобальному етичному кодексі визначаються позитивні ідеали. Тут наголошується, що під час подорожі турист повинен здійснювати свою діяльність у гармонії, поважаючи традиції, звичаї, закони⁷⁸ та природу.

Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха» також наголошує на екологічну відповідальність людини за творіння. А тому що діяльність людини, яка завдає шкоди довкіллю – руйнує Боже творіння, частиною якої є вона сама. Збереження людства залежить від збереження природних ресурсів. Тому дотримання моральних норм є єдиною умовою здорового розвитку людства⁷⁹.

Отже, ми з'ясували, що релігійний туризм першочергово існував у формі паломництва, а також перших паломників переслідували лише релігійні цілі. Але з часом ця мета з приєднанням до них інших мандрівників переросла у релігійно-пізнавальну мету. Мандрівники були також зацікавлені в ознайомленні з традиціями і звичаями інших народів.

Через відмінності у класифікаціях релігійного туризму авторства різних науковців, ми запропонували свою класифікацію, яка розрахована для учнівської молоді. За нашим баченням, релігійний туризм поділяється на такі підвиди: паломництво, екскурсійної спрямованості та християнський табір, що здійснюється на локальному рівні як одноденна подорож.

⁷⁸ Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004, 32.

⁷⁹ Синод Української Греко-Католицької Церкви. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – Наша Пасха». Львів 2011, 294-295.

Ми визначили, що учнівська молодь охоплює осіб у віці 15-18 років і дізналися основні характерні риси для осіб цього віку. Також ми з'ясували, що Держава, Церква і школа є визначальними чинниками культурного розвитку учнівської молоді, і що в деяких аспектах вони мають подібне, а в деяких - відмінне бачення морального виховання учнівської молоді.

Розглянувши релігійний туризм як одну із форм релігійного та морального виховання учнівської молоді, ми прийшли до висновку, що виховання є ефективним за умови систематичного впливу на свідомість, почуття, поведінку нашої учнівської молоді. Завдяки поєднанню зусиль Держави, Церкви і школи, є більша можливість вберегти нашу учнівську молодь від моральної деградації і спрямувати розвиток молодих людей у належному моральному, ціннісному, релігійному руслі. Застосування і знання методів, засобів, законів, принципів виховання дозволить швидше наблизитись до бажаного ідеалу, оживити моральну та релігійну свідомість, свідому відповідальність за свої вчинки і дії щодо світу, природи, інших людей, самих себе, Бога.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ОСНОВНИХ ВИДІВ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ НА МОРАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ

У цьому розділі ми розглянемо основні види релігійного туризму, проаналізуємо їх спільні й відмінні риси, функції, та з'ясуємо, як кожен з них може посприяти моральному вихованню учнівської молоді, сприяти формуванню цінностей, вплинути на їх свідомість, почуття, емоції, поведінку, взаємини.

2.1. Паломництво

Важливо зазначити, що паломництво здійснює виховний вплив на характер учнівської молоді, тому що під час подорожі підвищується психологічна готовність у сприйнятті в них святині, а також слугує вихованню найкращих рис та загартуванню їхнього характеру⁸⁰.

Під час паломництва розширюється здоровий кругозір та утвердження і відчуття присутності учнівської молоді у складному сучасному світі⁸¹. Така подорож стане можливістю для збагачення своєї ментальності і духовного розвитку особистості⁸². Паломництво є основною ознакою релігійності та засобом духовної практики, а також місцем, де можна поділитись своїми переконаннями з однодумцями⁸³.

⁸⁰ Жилінська Л.А. *Проблеми та перспективи організації релігійного туризму в Україні*. Київ 2021, 32.

⁸¹ Пазенок В.С., Федорченко К.В. *Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму. Монографія*. Київ 2013, 102.

⁸² Панченко Світлана. *Релігійний туризм: стан, потенціал, перспективи. Монографія*. [б.м.] 2022, 38

⁸³ Загірна Ю.В. *Організація паломницького туризму на Львівщині*. Київ 2020, 7

У християнстві релігійна проща пов'язана з культом, що здійснюється за бажанням людини. Саме тим, вона направляє віруючих у зміцненні релігійних почуттів, а духовне спілкування направляє їх думки до Бога⁸⁴.

Значну роль у розвитку паломництва у Львівській області відіграє соціокультурний чинник, що належить до підвищення рівня освіти, естетичних потреб та культури. Учні, що володіють високим рівнем культури, вміють раціонально використовувати вільний час та пізнавати побут, життя свого та чужого народу⁸⁵.

Основними функціями паломництва є духовно-просвітницька, місіонерська, благодійницька та загальноосвітня. Кожна з них важлива та має велике значення як для учнівської молоді, так і для суспільства, які дають змогу відкрити основу релігійного туризму⁸⁶.

Духовно-просвітницька функція полягає у відвідуванні святих місць, знайомить з духовними традиціями, особливостями богослужінь та постатями святих, історією церков та монастирів⁸⁷.

Загальноосвітня функція полягає у тому, що церкви і монастирі були і залишаються культурними центрами та місцями духовної діяльності, де зберігалися книги, ікони та предмети народних промислів⁸⁸.

У своїй статті Віктор Патійчук додає ще навчально-виховну функцію, яка спрямована на вивчення мотиву та правильного виконання релігійних обрядів, навчаються правильної поведінки в храмах, монастирях та освоюють основи християнської моралі⁸⁹.

Паломництво виховує в учнів моральні та суспільно важливі цінності⁹⁰. Завдяки паломництву пізнається наша духовна сутність і досягається гармонія з духовним світом⁹¹.

⁸⁴ Панченко Світлана. *Релігійний туризм: стан, потенціал, перспективи. Монографія.* [б.м.] 2022, 38

⁸⁵ Загірна Ю.В. *Організація паломницького туризму на Львівщині.* Київ 2020, 42.

⁸⁶ Ціцірман В.В. *Територіальна організація релігійного туризму в Україні.* Київ 2022, 13.

⁸⁷ Нагірняк А.Я. *Паломництво та релігійний туризм// Економіка та суспільство.* 44(2022)1.

⁸⁸ Нагірняк А.Я. *Паломництво та релігійний туризм// Економіка та суспільство.* 44(2022)1.

⁸⁹ Віктор Патійчук. *Специфіка класифікації релігійно-паломницьких турів // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.* 14(2015)39.

⁹⁰ Панченко Світлана. *Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія.* [б.м.] 2022, 32.

Учнівська молодь приймаючи участь в релігійних обрядах, тобто молиться або приносить жертву. В такий спосіб формує свою самосвідомість та стереотипи поведінки⁹².

Здавна невід'ємною ознакою моральності було сприяння та допомога паломникам, оскільки паломництво вказувало на високий рівень духовності особистості, служіння вірі і думці.

Здійснення паломництва із учнівською молоддю надає їм зцілення від недуг душевних та фізичних, у якій вони моляться за рідних, відмовляють гріхи, отримати благодать, дякують за блага та справи, виявити відданість своїй вірі та знаходять сенс життя. Психологічний вплив як релігійного явища в тому, що для релігійної людини є важливою віра в чудотворну силу у святість шанування об'єктів⁹³.

Зигмунд Фрейд є відомим психоаналітиком, який описував релігію як форму виконання бажань. Проте сучасна психологія вважає, що релігія відіграє значну роль у переживаннях людини та може впливати на покращення стану здоров'я⁹⁴.

Паломництво та релігійний туризм екскурсійної спрямованості є засобом збереження в покоління в покоління знань і пам'яті народу⁹⁵. На жаль, слід визнати, що сучасне покоління наділене іншими цінностями. Невідомо чи така традиція збереження буде передаватися далі. А це є проблемою виховання, в тому числі морального.

Релігійні настанови назавжди закарбовуються у підсвідомості і поведінці учнівської молоді. Релігійний світогляд може сприяти формуванню гуманного світогляду і кращих моральних цінностей. Тут проща як спасіння для перемоги духовного, терапія для ран душевних і фізичних, наповнення новими емоціями.

⁹¹ Панченко Світлана. *Релігійний туризм: стан, потенціал, перспективи. Монографія.* [б.м.] 2022, 34.

⁹² Нагірняк А.Я. *Паломництво та релігійний туризм// Економіка та суспільство.* 44(2022)1.

⁹³ Панченко Світлана. *Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія.* [б.м.] 2022, 35.

⁹⁴ Ціцірман В.В. *Територіальна організація релігійного туризму в Україні.* Київ 2022, 11.

⁹⁵ Жилінська Л.А. *Проблеми та перспективи організації релігійного туризму в Україні.* Київ 2021, 57.

Після такої подорожі формується нова система цінностей та віднаходиться сенс буття⁹⁶.

Під час прощі змінюється звичний спосіб життя задля досягнення духовних та моральних цілей. Це і є ідеєю паломництва, коли при дотриманні певних дій в умовах людина обмежується у звичних для неї речах, що й свідчить про її готовність пожертвувати мирським (людським, матеріальним) на користь духовного⁹⁷.

Є два способи перебування Людини у Світі – священний або духовний спосіб життя і мирський. Священний спосіб полягає у ставленні до навколишнього середовища як до священного. Мирський спосіб позбавлений духовного значення, в пріоритеті є задоволення людських дій⁹⁸.

На основі духовного досвіду розвиваються почуття власної гідності та формуються основні духовні якості особистості – віри, надії, любові, добра, честі, совісті⁹⁹. Зважаючи на це, ми вважаємо, що релігійний туризм покликаний виховувати в учнівської молоді найкращі духовні якості особистості.

У паломництві здійснюється молитовна подорож або ще її називають прощеною, у якій віряни в особливий спосіб відправляються до місця пов'язане з Богом і є освячене його ласками або з появою Богородиці чи інших святих. Метою прощ є відвідання святих місць, цілющих джерел та чудотворних ікон, мощей святих та блаженних.

Тому паломництво є невід'ємною частиною релігійності нашого народу, що входить в традицію нашої культури. В церковному календарі кожне паломницьке місце має визначену дату на право здійснення прощ і проведення відпустів, тому в ці дні паломників найбільше¹⁰⁰.

⁹⁶ Панченко Світлана. *Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія*. [б.м.] 2022, 2.

⁹⁷ Загірна Ю.В. *Організація паломницького туризму на Львівщині*. Київ 2020, 22.

⁹⁸ Шевчук Л.Т. *Соціальна географія. Навчальний посібник*. Київ 2007, 237.

⁹⁹ Жмак К.В. *Моральність, розвиток і виховання у філософсько-освітньому й релігійному дискурсах: вітчизняна традиція// Загальна педагогіка та історія педагогіки*. 21(2020)17.

¹⁰⁰ Городиський Ю.Я. *Геопросторова організація паломництва у Львівській області. Дисертація*. Львів 2018,141.

Отже, паломництво можна назвати так званою панацеєю від хворіб фізичного, духовного, розумового походження. Паломництво як підвид релігійного туризму забезпечить формуванню моральних і духовних почуттів, що свідчить про актуальність здійснення такої релігійної подорожі учнівською молоддю.

2.2. Екскурсійної спрямованості

Пізнавальні екскурсійні програми розширюють світогляд і сприяють глибшому сприйняттю історичних та духовних надбань різних народів та розумінню суті рідної релігії. Учнівська молодь ознайомлюється з визначними культовими об'єктами своєї культури і традицій та інших.

Такі поїздки знайомлять з історією релігії, релігійними пам'ятками, релігійною культурою та розраховані на дітей та дорослих, не прив'язані до культових свят, організовуються в будь-яку пору року і є менш тривалі. Тут туристи вирушають з культурно-пізнавальною метою без фізичної і духовної підготовки¹⁰¹.

Релігійний світогляд сприяє формуванню у нашої учнівської молоді гуманного світогляду та допомагає прищепити найкращі моральні цінності¹⁰². Релігійна подорож впливає на особистість, яка впізнає сама себе, що пов'язане зі зміною стану свідомості і духу людини, а також отриманням іншої і часом нової інформації, відчуттів та накопичення цікавої інформації¹⁰³.

Варто згадати слова Блаженнішого Любомира Гузара, який вважав, що корінь зла походить від браку любові, толерантності, поваги, а рідше від самого себе. Релігійний туризм має можливість відновити у моральні чесноти нашої учнівської молоді, а саме доброти, вдячності, культурі, гідності, надії, щедрості,

¹⁰¹ Бордун О.Ю., Монастирський В.Р. *Релігійний туризм: тенденції в організації в «Ювілейний рік Божого Милосердя»*, 3 // https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/2017_Bordun-miloserdia.pdf (30.08.2023).

¹⁰² Панченко С.А. *Менеджмент релігійного туризму: перспективи розвитку в Україні // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 22(2020)113.

¹⁰³ Пазенок В.С. Федорченко В.К. *Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму*. Монографія. Київ 2013, 106.

скромності, чесності, мудрості, простоті, сміливості, доброзичливості, оптимізму¹⁰⁴.

Основою морального виховання вважаються загальнолюдські та національні цінності, а також моральні норми, серед яких визначальний гуманізм і демократизм, які учнівська молодь може відчувати під час подорожі після отриманих знань¹⁰⁵.

Екскурсії ґрунтуються на природно- й історико-культурному потенціалі. Зацікавлення зростання нашої учнівської молоді та проведення активного дозвілля створює позитивні умови для розвитку та удосконалення релігійного туризму для їхнього морального виховання. Адже екскурсії націлені на ознайомлення з неповторними та унікальними об'єктами природи, серед яких є і релігійні об'єкти, сакральними спорудами, пам'ятками історії, культури, ознайомлює з релігійними та національними традиціями та повсякденним способом життя мешканців нашої області¹⁰⁶.

Велику роль в проведенні дозвілля відіграють екскурсії, які не потребують супутніх послуг, ночівлі і носять короткотерміновий характер¹⁰⁷. Саме тому, екскурсії користуються великою популярністю привертають увагу нашої учнівської молоді.

Паломництво та релігійний туризм екскурсійної спрямованості мають спільні об'єкти для відвідування і можуть проходити в той же час, але відрізнятися тільки метою подорожі¹⁰⁸. В таких поїздках переважають відвідування релігійних центрів, музеїв та виставок знайомство з обрядами та участі в релігійних заходах¹⁰⁹.

¹⁰⁴ Любомир Гузар. *Про гріхи і чесноти. Книгозбірня Димидів*. Харків 2018, 4-7.

¹⁰⁵ Волкова Н.П. *Педагогіка. Навчальний посібник*. Київ 2007, 115.

¹⁰⁶ Білецький М.І., Котик Л.І. *Територіальні відмінності розвитку екскурсійного туризму в Україні// Сучасні вектори розвитку туризму: тенденції та перспективи країн Європейського регіону: міжнародна монографія*. Тернопіль 2020, 38-39.

¹⁰⁷ Панченко С.А. *Менеджмент релігійного туризму: перспективи розвитку в Україні // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 22(2020)113.

¹⁰⁸ Нагірняк А.Я. *Паломництво та релігійний туризм // Економіка та суспільство*. 44(2022)1.

¹⁰⁹ Мариняк Я.О. *Методичні основи країнознавчого (красознавчого) вивчення релігії у сфері туризму // Нові підходи до організації та ефективного проведення практик в кризових умовах. Матеріали міжфакультетного навчально-методичного семінару*. Тернопіль 2020, 30.

Поїздка сприяє збагаченню духовного світу, розширенню світогляду та отримання знань про релігію. Найбільшу зацікавленість серед паломників і релігійних туристів мають культові споруди, що є дуже популярними в екскурсійному релігійному туризмі, оскільки вони вважаються визначними пам'ятками архітектури, несуть історико-духовну та архітектурно-мистецьку цінність¹¹⁰.

Часто такий вид релігійного туризму поєднують з пізнавальним і зеленим туризмом (сільська місцевість і природний ландшафт)¹¹¹. Так як релігійний туризм відносять до спеціальних видів туризму, то за деякими параметрами його порівнюють з культурним туризмом¹¹², який надає можливість для виявлення спільних інтересів, окрім цього сприяє залишатися релігійно-культурній особистості¹¹³. Як складову туристичного продукту, релігійний туризм відносять до різновиду культурно-пізнавального туризму, що має спільні об'єкти та місця¹¹⁴.

Наша учнівська молодь наділена таким менталітетом, що збагачує її моральне становлення як особистість. Багатий український світогляд і світосприйняття виробляються протягом багатьох років за допомогою історико-культурних і природно-кліматичних чинників¹¹⁵.

Релігійний туризм як унікальний вид пізнавального туризму здатен задовільнити гносеологічну потребу учнівської молоді. У маршруті, він

¹¹⁰ Ковальчук Андрій. *Конфесійно-географічний аналіз культових будівель в Україні як об'єктів паломництва та релігійного туризму* // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 34(2014)67.

¹¹¹ Юрченко О.Є. *Релігійний туризм у християнстві на сучасному етапі* // Вісник Харківського національного університету імені Н.В. Каразіна. 6(2017)220.

¹¹² Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду*. Київ 2018, 57.

¹¹³ Красноручський О.О., Моїсєєва Н.І. *Феномен туризму: розмаїття сенсів. Монографія*. Харків 2019, 30.

¹¹⁴ Іванова Л.О., Вовчанська О.М. *Маркетингові дослідження сучасних критеріїв сегментації ринку релігійного туризму*. [б.м] [б.р], 414 // <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/24324/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B.,%20%D0%92%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E..pdf>. (1.09.2023).

¹¹⁵ Волкова Н.П. *Педагогіка. Навчальний посібник*. Київ 2007, 117.

передбачає екскурсію з відвіданням релігійних центрів, культових споруд і місць, виставок та музеїв¹¹⁶.

Велику роль релігійний туризм екскурсійної спрямованості відіграє для підтримки духовно-моральних основ суспільства. Саме тому важливість створення нових туристичних маршрутів зростає. На нашу думку, для учнівської молоді зараз є необхідним ознайомлюватися з історією, пізнавати культуру та духовне життя країни¹¹⁷.

На нашу думку, релігійний туризм екскурсійної спрямованості, як подорож є одним з процесів виховання. Під час подорожі виробляються ознаки моральної вихованості та культури учнівської молоді, а саме дисциплінованість, організованість. З метою формування свідомості служить поєднання методів переконання і розумної вимогливості. А це дає основу для оволодіння уміннями та звичками моральної поведінки учнівської молоді¹¹⁸.

Релігійний туризм допоможе сформувати в учнівської молоді правильне розуміння життя, а також допоможе відчувати свої потреби в рекреаційних, культурних та релігійних об'єктах, що необхідні для розвитку духовного, розумового та фізичного існування. Часто реалізація проходить не лише в медійній, комунікаційній, рекреаційній та когнітивній функціях, але й у задоволенні своїх потреб та інтересів¹¹⁹.

Таке задоволення людиною своїх туристичних потреб повертає їй повне сприйняття духовних дарів життя. Людина переосмислює свої ціннісні орієнтації та змінюється в правильному напрямку зростання культурних, комунікативних, духовних пошуків, тобто змінюється потреба самореалізації та саморозвитку людини¹²⁰.

Часто в екскурсіях використовують квести для формування в учнівської молоді критичного мислення, а така досить незвична форма ознайомлює з

¹¹⁶ Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду*. Київ 2018, 64-65.

¹¹⁷ Юрченко О.Є. *Релігійний туризм у християнстві на сучасному етапі // Вісник Харківського національного університету імені Н.В. Каразіна*. 6(2017)220.

¹¹⁸ Волкова Н.П. *Педагогіка. Навчальний посібник*. Київ 2007, 117.

¹¹⁹ Панченко Світлана. *Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія*. [б.м.] 2022, 25.

¹²⁰ Панченко Світлана. *Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія*. [б.м.] 2022, 49.

найцікавішими сакральними місцями Львівської області. Така форма екскурсій розвиває інтелектуальні здібності, відкриває нові таланти та нові ідеї, фантазії, а ще розвиває організаційні здібності. Під час квесту гармонізуються соціальні контакти, які досягаються завдяки культурі спілкування та активізується взаємодія між учнівською молоддю¹²¹.

У сучасному світі існує безліч причин впливу негативних явищ на моральне виховання учнівської молоді. Одна з головних таких причин є відхід книжки на другий план і відхід базових цінностей. На сьогодні екрани телевізорів чи комп'ютерів займають пріоритетну роль у житті сучасної молоді і досить часто персонажі по той бік екрану не завжди володіють моральною чистотою і наповненні високою духовністю.

Нажаль, учнівська молодь має спотворені уявлення про справедливість, доброту, милосердя і великодушність. А все це тому, що батьки приділяючи увагу лише матеріальному добробуту і розвитку інтелекту не надавали необхідності у вихованні душі, розвитку моральних і духовних якостей¹²².

Релігійний туризм екскурсійної спрямованості дає можливість задовільнити гносеологічну(пізнавальну) потребу молоді, має певні особливості, які відображені в маршруті, організації та виборі екскурсій та передбачає відвідування музеїв та виставок, культових місць та споруд, релігійних центрів¹²³.

Якщо взяти за основу соціально-світоглядні категорії людей, то можна визначити мету релігійних подорожей. Наприклад, у відзначенні ритуальних релігійних свят можуть брати участь туристи як глядачі та паломники. Туристи і

¹²¹ Красноручський О.О., Моїсеєва Н.І. *Феномен туризму: розмаїття сенсів. Монографія.* Харків 2019, 38.

¹²² Жмак К.В. *Моральність, розвиток і виховання у філософсько-освітньому й релігійному дискурсах: вітчизняна традиція// Загальна педагогіка та історія педагогіки.* 21(2020)15.

¹²³ Мариняк Я.О. *Методичні основи країнознавчого (краєзнавчого) вивчення релігії у сфері туризму // Нові підходи до організації та ефективного проведення практик в кризових умовах. Матеріали міжфакультетного навчально-методичного семінару.* Тернопіль 2020, 25.

паломники шукають духовного самовдосконалення та отримання естетичного задоволення від архітектури, іконопису, живопису та церковного співу¹²⁴.

Під час екскурсій наша учнівська молодь має змогу спостерігати та слухати розповіді чи пояснення щодо змісту визначних історії релігії чи архітектурних пам'яток та потім освоювати їх¹²⁵.

Екскурсія як туристична послуга здатна задовольняти духовні, рекреаційні, естетичні, інформаційні потреби молоді¹²⁶.

Принцип самодостатності особистості – у ньому пріоритетним визнання гідності людини, комунікативна культура, що визначається ціннісними нормативами. Принцип толерантності формує доброзичливе ставлення до інших думок, способів життя та переконань. Принцип доброзичливості впливає на співчуття та порозуміння. Завдяки таким туристським комунікаціям можна досягнути добровільного спілкування, що ґрунтується на довірі, добродійності та щирості¹²⁷.

На нашу думку, перераховані принципи актуальні для нашої учнівської молоді, оскільки сучасний вплив негативно впливає на формування моральних якостей, і в цьому релігійному туризмі екскурсійної спрямованості.

Релігійний туризм екскурсійної спрямованості формує учнівську молодь як розумну особистість. Наприклад, потреба у пізнанні довкілля допомагає орієнтуватися для пізнання людей та навколишнього середовища. Потім потреба у самопізнанні перетворює їх на духовну особистість. Всі потреби є фундаментальними, які шляхом задоволення певних потреб відбувається становлення особистості.

Таким чином, комплексне задоволення потреб учнівської молоді – пізнання і самопізнання, сприятиме розвитку людини в біологічному,

¹²⁴ Мариняк Я.О. *Методичні основи краєзнавчого (краєзнавчого) вивчення релігії у сфері туризму // Нові підходи до організації та ефективного проведення практик в кризових умовах. Матеріали міжфакультетного навчально-методичного семінару*. Тернопіль 2020, 30.

¹²⁵ Пазенок В.С., Федорченко В.К. *Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму. Монографія*. Київ, 2013, 54.

¹²⁶ Рутинський М.Й., Стецюк О.В. *Музеєзнавство: навчальний посібник*. Київ 2008, 288.

¹²⁷ Пазенок В.С., Федорченко В.К. *Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму. Монографія*. Київ 2013, 55.

духовному і соціальному вимірах. Окрім задоволення потреби в русі також випробування на мужність, сміливість, витримку, щоб утвердитись у своїй соціальній групі¹²⁸.

Релігійний туризм, як один із видів туризму, надає можливість пережити належність до культурного досвіду власного народу чи нації. Тому досвід подорожування, який виконує декілька функцій у формуванні відчуття належності до спільноти, який здійснюється шляхом порівняння різних поведінкових зразків та культурних норм, сприяє зростанню самооцінки і формуванню самоповаги внаслідок набутого досвіду та допомагає опанувати культурними нормами¹²⁹.

Український народ завжди володів високою культурою та умінням культурно спілкуватися з людьми. Учнівська молодь – частинка українського народу, яка в житті повинна любити і шанувати не тільки самого ближнього, а й його надбання. Важливе у культурі спілкування є поведінка, що є виявом ставлення до іншої особи і показником вихованості¹³⁰.

Отже, релігійний туризм екскурсійної спрямованості збагачує учнівську молодь знаннями про навколишнє середовище та сакральні пам'ятки та допомагає розширювати свій гуманний світогляд під час екскурсії. Екскурсія як одна із форм виховання, популярність якої з кожним роком зростає, допомагає накопичувати потрібну корисну інформацію, а активна форма відпочинку під час екскурсії сприяє задоволенню їхніх рекреаційних потреб.

2.3. Об'єкти релігійного туризму

Львівська область має велику кількість ресурсів для становлення та розвитку релігійного туризму. Область володіє значною кількістю чудотворних ікон

¹²⁸ Пазенок В.С., Федорченко В.К. *Туризмолія: концептуальні засади теорії туризму. Монографія.* Київ 2013, 91.

¹²⁹ Пазенок В.С., Федорченко В.К. *Туризмолія: концептуальні засади теорії туризму. Монографія.* Київ 2013, 96.

¹³⁰ Любомир Гузар. *Про гріхи і чесноти. Книгозбірня Димидів.* Харків 2018, 30-34.

„цілющих джерел, мощей святих і блаженних, а також об'єктами для споглядання. Львівська область має вигідне географічне і прикордонне положення, яке впливає на поліконфесійність області. Найвідомішими паломницькими місцями області є місто Львів та села Крехів, Страдч, Унів¹³¹.

У головному архикатедральному соборі Львівської митрополії УГКЦ, соборі св. Юра у Львові зберігаються чудотворної ікони Богородиці, копії Туринської Плащаниці, а також зберігаються часточки мощей святого апостола Петра, святих Миколая, Пантелеймона Зцілителя, Шарбеля, Антонія Падевського, Щарбеля, Йосафата (Кунцевича), Миколая (Чарнецького). Собор св. Юра має крипту, у якому ховали єпископів та митрополитів. Зокрема, тут поховані видатні ієрархи УГКЦ серед яких є кардинал С. Сембратович, митрополит А. Шептицький, патріарх Й. Сліпий, архієпископ В. Стернюк та архієпископ М. І. Любачівський¹³².

Важливе значення собор Святого Юра відіграв в об'єднанні значних надбань у розвитку християнської духовності і культури і є тією святинєю яка з'єднала дві гілки візантійського Сходу та латинського Заходу¹³³. На наш погляд, це одна з сакральних будівель, яка варта уваги для учнівської молоді, тому що має велику історичну цінність.

У Львові в греко-католицькій церкві священномученика Йосафата зберігаються мощі Блаженного владика М. Чарнецького „якого канонізував Папа Іван Павло II 27 червня 2001 р. Папою Іваном Павлом II як мученика за християнську віру¹³⁴.

Василіянський монастир у селі Крехів Жовківського району має надзвичайно велику сакральну цінність . Від часу його заснування і до сьогодні у монастирі зберігається чудотворний образ Миколая Мирлікійського¹³⁵.

¹³¹ Загірна Ю.В. *Організація паломницького туризму на Львівщині*. Київ 2020, 8.

¹³² Городиський Ю.Я. *Геопросторова організація паломництва у Львівській області*. Дисертація. Львів 2018, 169.

¹³³ Криса Любомир, Салагай Богдан. *Храми Львова*. Львів 2000, 21.

¹³⁴ Городиський Ю.Я. *Геопросторова організація паломництва у Львівській області*. Дисертація. Львів 2018, 170.

¹³⁵ Городиський Ю.Я. *Геопросторова організація паломництва у Львівській області*. Дисертація. Львів 2018, 150.

Образ Чудотворця Миколая високо шанується як святого у православ'ї та католицизмі. У монастирі зберігається чудотворний образ Святого Миколая XVII ст¹³⁶.

Також у монастирі зберігається чудотворний образ Божої Матері Верхратської¹³⁷. Поруч біля Крехівського монастиря є святе цілюще джерело, за свідченнями вода в ньому не псується і має здатність оздоровлювати¹³⁸.

На нашу думку, відвідання Крехівського монастиря учнівською молоддю не лише збагачує цікавими знаннями, але й оздоровлює духовно.

Після проголошення папою Франциском ювілейного року Божого милосердя, який тривав з 8 грудня 2015 року до 26 листопада 2016 року, що було закликком залучити всю Церкву до участі у духовні віднові і особливого пережиття моменту благодаті. Відкриття «святих дверей» слугує початком Ювілею. Двері в кожній чотирьох папських базилік у Римі відкриваються лише під час Святого року. У цей рік послужив нагодою зростати у вірі та духовного оновлення. Роль Ювілею полягає у прощені та відпусті, у відновленні стосунків до Бога і ближніх¹³⁹.

Чудотворна стародавня ікона « Двері милосердя» з XVI століття Пречистої Діви Марії відкрила Рік Божого милосердя за благословення Папи Франциска, тому спеціально була завезена до Ватикану. Це є старовинна ікона, яка належить УГКЦ і зберігається у Польщі в місті Ярослав, є чудотворною та коронована коронами святого Папи Івана Павла II у 1996 році¹⁴⁰.

Двері Божого Милосердя були відкриті тільки в Католицькій і Греко-Католицьких церквах. Глава Української Греко-Католицької Церкви

¹³⁶ Городиський Ю.Я. *Геопросторова організація паломництва у Львівській області. Дисертація.* Львів 2018, 152.

¹³⁷ Львівський національний університет імені Івана Франка. *Географія і туризм: європейський досвід // Матеріали міжнародної наукової конференції.* Львів-Брюховичі 2009, 20.

¹³⁸ Городиський Ю.Я. *Геопросторова організація паломництва у Львівській області. Дисертація.* Львів 2018, 177.

¹³⁹ Бордун О.Ю., Монастирський В.Р. *Релігійний туризм: тенденції в організації в «Ювілейний рік Божого милосердя».* [б.н.] [б.м.] [б.р.], 5-6 // https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/2017_Bordun-miloserdia.pdf (30.08.2023).

¹⁴⁰ Бордун О.Ю., Монастирський В.Р. *Релігійний туризм: тенденції в організації в Ювілейний рік Божого милосердя».* [б.н.] [б.м.] [б.р.], 7 // https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/2017_Bordun-miloserdia.pdf (30.08.2023).

Блаженніший Святослав відкрив в УГКЦ двері Божого милосердя. З нагоди Року Божого милосердя підготовлений Молебень до Христа Милосердного Патріаршою літургійною комісією, декрет набирає чинності 10 лютого 2016 року Божого.

Обряд з відкриття Дверей Божого Милосердя було здійснено в Архикатедральному Соборі святого Юра та у Гарнізонному храмі святих апостолів Петро і Павла у Львові, в місті Страдч у храмі Успення Пресвятої Богородиці, в Глинянах у храмі св. Миколая, в Прилбичах у храмі Собору Пресвятої Богородиці і в селі Новосілки капличка з чудотворним джерелом¹⁴¹.

Ми погоджуємося з твердженням, що на сьогодні релігійний туризм є складовою індустрії туризму. Храми, собори, музеї, духовні центри – туристичні об'єкти до яких з кожним роком число зростає відвідування¹⁴².

Об'єктами поклоніння у християнстві є чудотворні ікони та мощі святих і блаженних. Мощами прийнято називати кістки чи нетлінні тіла святих католицької та православної церкви¹⁴³. Відвідання храмів, участь у богослужіннях, збагачують внутрішній світ, додають сили та заспокоюють душу людини¹⁴⁴. А це є необхідною потребою нашої учнівської молоді, яка звикла до бурхливого життя, які потрібен духовний спокій.

Чудотворними іконами називають дивні явища, які стаються з образами (наприклад, кровоточать, ідуть сльози, сяють ітд) і відомі випадки зцілення людей. До таких ікон приходять прочани, щоб отримати благословення¹⁴⁵. «Ікона – живописне зображення Господа Ісуса Христа, Богоматері чи святих, створене для молитовного звершення та для повчання вірних про правду

¹⁴¹ Бордун О.Ю., Монастирський В.Р. *Релігійний туризм: тенденції в організації в «Ювілейний рік Божого милосердя»*. [б.н.] [б.м.] [б.р.], 10 // https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/2017_Bordun-miloserdia.pdf. (30.08.2023).

¹⁴² Жилінська Л.А. *Проблеми та перспективи організації релігійного туризму в Україні*. Київ 2021, 34.

¹⁴³ Загірна Ю.В. *Організація паломницького туризму на Львівщині*. Київ 2020, 49.

¹⁴⁴ Бордун О.Ю., Монастирський В.Р. *Релігійний туризм: тенденції в організації в «Ювілейний рік Божого милосердя»*. [б.н.] [б.м.] [б.р.], 4 // https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/2017_Bordun-miloserdia.pdf (30.08.2023).

¹⁴⁵ Юрченко О.С. *Релігійний туризм у християнстві на сучасному етапі // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 6(2017)219.

віри»¹⁴⁶. Зображення на іконах осіб чи певні події, роблять їх доступнішими для духовного спілкування¹⁴⁷.

Музеї як скарбниці історії, культури, думки і праці, є місцем пізнання навколишнього середовища¹⁴⁸. Як і сакральні пам'ятки, так і музеї важливі для збереження традицій, звичаїв, культури, тому потрібно виховувати учнівську молодь так, щоб вона вміла зберігати надбання народу.

Львівський музей історії релігії входить в першу десятку найвідоміших у світі комплексних музеїв історії релігії за своїм експозиційним багатством¹⁴⁹ і тому вартий уваги для учнівської молоді.

У жовтні 2007 році у Львові відкрито музей блаженного священномученика Василя Величковського, який був учнем Й.Сліпого, учителем і місіонером та в'язнем жорстоких радянських таборів. Він є одним з 28 новомучеників Української Греко-Католицької Церкви. Найбільшою цінністю музею є реліквіарій з мощами блаженного. Серед експонатів є особистий одяг, книги блаженного та шафа, яка виконувала роль вітваря під час Літургії. Це важлива квартира-музей, яка має велику історичну і духовну місію, місцем для тих, хто хоче більше дізнатися про його життя¹⁵⁰.

Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького був заснований в лютому 1905 року під назвою «Церковний музей» як приватна фундація для розвитку української культури. Експонатами музею є ікони, церковні тканини, рукописи, скульптура, стародруки, декоративна різьба та колекції інших діячів культур, духовних осіб¹⁵¹.

29 серпня 2020 року у церкві Блаженного отця Климентія Шептицького відкрили музей митрополита УГКЦ Андрея Шептицького. Тут зібрано особисті

¹⁴⁶ Городиський Ю.Я. *Геопросторова організація паломництва у Львівській області. Дисертація.* Львів 2018, 146.

¹⁴⁷ Городиський Ю.Я. *Геопросторова організація паломництва у Львівській області. Дисертація.* Львів 2018, 146.

¹⁴⁸ Рутинський М.Й., Стецюк О.В. *Музеєзнавство. Навчальний посібник.* Київ 2008, 10.

¹⁴⁹ Рутинський М.Й., Стецюк О.В. *Музеєзнавство. Навчальний посібник.* Київ 2008, 51.

¹⁵⁰ *Музей блаженного священномученика Василя (Величковського)* // <https://map.ugcc.ua/view/57-muzej-blahennogo-svyashchennomuchenyka-vasylya-velychkovskogo-lviv>. (1.09.2023).

¹⁵¹ *Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького* // <https://afisha.lviv.ua/museum/nacionalnyy-muzej-u-lvovi-imeni-andreya-sheptyckogo>. (1.09.2023).

та мистецькі речі пов'язані з митрополитом. Всього експонатів налічується 500. Завдячуючи сестрам-студиткам, які зберігали особисті речі митрополита, ми маємо змогу побачити єпитрахиль, його білий плащ, жезл, пелеринку, омофор, митру, підрясник. Збережений посуд із гербом родини Шептицьких. Також експозиції музею багаті численними мистецькими творами художників. У школі Новаківського, він викладав історію мистецтва, яка була ним створена і профінансована. Також цінністю музею є збережена ікона XV століття Спасителя Христа і графіка Благовіщення Богородиці. Андрей Шептицький – яскравий приклад молодому поколінню. Він був духовною і державотворчою особистістю, опікувався дітьми, молоддю, сиротами і вдовами¹⁵².

У родовому маєтку Шептицьких, який знаходиться в селі Прилбичі функціонує церква-музей Андрея Шептицького. Це двоповерховий родинний палац, де він народився і його брат Климентій Шептицький. Музей включає інформаційні стенди та мультимедійний зал. Тут вперше встановлено пам'ятник митрополиту Андрею та його брату Климентію Шептицькому¹⁵³.

Музей-садиба М. Шашкевича у якому зібрано цінні експонати наукової діяльності і побуту. Великої уваги заслуговує перша книга написана українською мовою в Галичині, першодрук «Русалки Дністрової» (1837). Цінністю музею також є шкатулка і камертон Маркіяна Шашкевича, документи, автографи його поезій та примірники рідкісних видань (кінця XVIII - 1 пол. XIX ст). Збережені експонати розповідають про його життя і показують західно-український побут (I половини XIX ст.) та умови, в яких проходило дитинство М. Шашкевича¹⁵⁴.

¹⁵² *Кожна річ має свою історію. У Львові відкрили музей митрополита Андрея Шептицького* // <https://www.radiosvoboda.org/a/30809474.html>. (2.08.2023).

¹⁵³ *Музей-церква митрополита Андрея Шептицького, Прилбич* // <https://travels.in.ua/uk-UA/object/5053>. (20.06.2023).

¹⁵⁴ *Куди поїхати на вихідні зі Львова: на Батьківщину Маркіяна Шашкевича* // https://tvoemisto.tv/news/kudy_poihaty_na_vyhidni_zi_lvova_v_muzey_markiyana_shashkevycha_v_seli_pidlyssya_80031.html. (8.08.2023).

Окрім цього, Маркіян Шашкевич – відомий український паломник і перший організатор паломницьких турів на західних територіях України¹⁵⁵. Оскільки, це не є темою нашої роботи, то ми не можемо її глибше описати.

Музей-садиба Устияновичів розміщена у колишній хаті-плебанії, що знаходиться у селі Вовків. Корнило Устиянович є відомим українським художником і діячем, який народився у родині священника Миколи Устияновича, відомого поета та письменника. Експозицію музею збагачують матеріали про Корнила Устияновича, копії його картин («Бойківська пара», «Шевченко на засланні», «Мазепа на переправі» та інші) та матеріали пов'язані з діяльністю чеського етнографа Франтішека Ржегоржа, якого називають «апостолом слов'янського єднання»¹⁵⁶.

Оскільки, наша робота є обмеженою, ми не можемо перерахувати усіх місць паломництва і музеїв, тому зупинилися лише на декількох, які ще можна вивчати і доповнювати у майбутньому.

Отже, ми ознайомилися з деякими паломницькими місцями, їхньою неповторною сакральною архітектурою і духовним надбанням, а також з музеями, які зберігають традиції, матеріальні та духовні надбання відомих постатей нашої області.

Отже, паломництво можна назвати так званою панацеєю від хворіб фізичного, духовного, розумового походження. Паломництво як підвид релігійного туризму забезпечить формуванню моральних і духовних почуттів, що свідчить про актуальність здійснення такої релігійної подорожі учнівською молоддю.

Духовно-просвітницька функція знайомить з духовними традиціями та особливостями богослужінь, посталями святих, історією церков та монастирів.

¹⁵⁵ Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду*. Київ 2018, 86.

¹⁵⁶ *Музей-садиба Устияновичів* // <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/lw/vovkiv/museums/ustyjanovychi>. (27.09.2023).

Загальноосвітня функція сприяє розвитку монастирів як являються культурними центрами і місцями духовної діяльності.

Навчально-виховна функція допомагає вивчити релігійні обряди, правильну поведінку в храмах та освоєння основ християнської етики.

Релігійний туризм екскурсійної спрямованості збагачує учнівську молодь знаннями про навколишнє середовище та сакральні пам'ятки та допомагає розширювати свій гуманний світогляд під час екскурсії. Екскурсія як одна із форм виховання, популярність якої з кожним роком зростає, допомагає накопичувати потрібну корисну інформацію, а активна форма відпочинку під час екскурсії сприяє задоволенню їхніх рекреаційних потреб.

Ми ознайомилися з деякими паломницькими місцями, їхньою неповторною сакральною архітектурою і духовним надбанням, а з музеями, які зберігають традиції, матеріальні та духовні надбання відомих постатей нашої області. На наш погляд, досвід відомих постатей є великим прикладом для наслідування моральності у сучасному світі.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У цьому розділі на основі опрацьованого у попередніх розділах матеріалу, ми можемо запропонувати свої пропозиції у використанні релігійного туризму задля морального виховання учнівської молоді. По-перше, ми хочемо переконати у доцільності того, що християнський табір можна віднести до окремого виду релігійного туризму для категорії учнівської молоді. По-друге, ми хочемо переконати у важливості віднести учнівську молодь до сегментації релігійного туризму. А також як впливає на моральний розвиток і виховання культурний шлях святого Якова, які нові маршрути існують декілька років у нашій області.

3.1. Християнський табір як новий напрям релігійного туризму

Релігійний туризм як найдавніший вид туризму, а також його ще називають туризмом віруючих. Люди подорожують з паломницькою, місіонерською або дозвіллевою метою¹⁵⁷ і в сучасному світі також.

За віковою ознакою ринок релігійного туризму сегментують за такими категоріями: молодь від 18 до 29 років, що приєднуються до туристичних груп, цікавляться релігійною культурою та відкриті до спілкування; люди від 30 до 55 років, зацікавлені у подорожі та у духовному оздоровленні; люди більше 55 років, ті що найбільше витрачають грошей на релігійні подорожі¹⁵⁸.

¹⁵⁷ Іванова Л.О., Вовчанська О.М. *Маркетингові дослідження сучасних критеріїв сегментації ринку релігійного туризму*. [б.м.] [б.р.], 412 // <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/24324/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B.,%20%D0%92%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E..pdf>. (1.09.2023).

¹⁵⁸ Іванова Л.О., Вовчанська О.М. *Маркетингові дослідження сучасних критеріїв сегментації ринку релігійного туризму*. [б.м.] [б.р.], 415 // <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/24324/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B.,%20%D0%92%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E..pdf>.

На нашу думку, важливо додати до цієї категорії учнівську молодь. Тобто, люди які формуються, розвиваються у навколишньому середовищі. Саме моральне виховання у релігійному туризмі здійснює позитивний вплив у становленні їх як духовної особистості. Існує багато видів туризму, але це єдиний, який не втратив свого коріння через тисячоліття.

На сьогодні в Україні спостерігається різка зміна цінностей, причиною яких стали духовно-релігійні, суспільно-політичні, екологічні, економічні трансформації. Учнівська молодь, що охоплює період підлітковий швидко поглинає антиморальну культуру, інформаційну вседозволеність нав'язаною засобами масової інформації. Це стало причиною моральної деградації майбутнього нашого покоління. Тому зараз актуальне є посилене моральне виховання у християнських українських цінностях в школах, церквах та позашкільних виховних закладах¹⁵⁹.

Учнівська молодь – це молодь, яка впізнає себе, відкриває свої здібності, сили, почуття. Це період пошуку Справжнього, Істинного, Вічного і Прекрасного. Це час пізнання Бога і його задуму, час свідчити Його любов і любити інших¹⁶⁰.

Отже, релігійний туризм служить ключем до відкриття духовності і знаряддям у розвитку морального виховання учнівської молоді як ідеалу сакральної української ідентичності, яке постійно тисячоліттями знищується силами зла.

Згідно закономірностей виховання у туризмі велику роль відіграє спілкування у вихованні туриста. По-перше, спілкування в туристському вихованні здійснює вплив на розумові характеристики, а головною функцією спілкування є обмін результатів пізнавальної діяльності між учнівською молоддю. Спілкування на позитивних емоціях підвищує краще сприймання, запам'ятовування та відтворення інформації. Тому християнський табір як один

2%D0%B0%20%D0%9B.,%20%D0%92%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E..pdf. (1.09.2023).

¹⁵⁹ Грисята О.Ф. *Виховання моральних цінностей у підлітків у умовах літніх таборів відпочинку*. Київ 2021, 1.

¹⁶⁰ Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. *Ми йдемо з Христом. Катехизм для молоді*. Львів 2021, 5.

з туристично-екскурсійних маршрутів формує, розвиває особистість. По-друге, цілісність і взаємозалежність процесу виховання в туризмі направлене виховною метою для реалізації ідеалу, законами виховання. По-третє, залежність результатів діяльності виховної і залежність від реальних умов, у яких здійснюється оптимізація психічних процесів, формування і розвиток особистості¹⁶¹.

В християнському таборі реалізуються окрім згадуваних вище функції релігійного туризму такі як: інтеграційна, комунікаційна, регулятивна, світоглядна, рекреаційна, естетична, пізнавальна, компенсаційна, соціальна, виховна, економічна¹⁶².

Інтеграцій функція сприяє їхній гармонізації, оскільки християнський табір формується за конфесійною належністю.

Комунікаційна функція надає можливість більше спілкуватися з Богом та з усіма учасниками табору.

Регулятивна функція допомагає за встановленими правилами і нормами, серед яких є десять Божим Заповідей, впливати на поведінку.

Естетична функція допомагає за допомогою спостереження за іконами, релігійними речами, сакральною архітектурою формувати художній смак.

Пізнавальна функція ознайомлює учасників табору про релігійні об'єкти та відомих релігійних постатей.

Світоглядна функція розширює горизонти, кругозір учасників. Ця функція допомагає зрозуміти сенс життя і місію Людини через спостереження за природою і явищами природи.

Рекреаційна функція допомагає відновити свої розумові, фізичні чи духовні потреби. Молитва, Сповідь сприяє зціленню духовних потреб, змагання, ігри відновлюють фізичну потребу, інтерактивні вправи на відповідну тематику, бесіди, біблійні розповіді і проповіді відновлюють розумову потребу.

¹⁶¹ Федорченко В.К. *Педагогіка туризму*. Київ 2004, 34.

¹⁶² Загірна Ю.В. *Організація паломницького туризму на Львівщині*. Київ 2020, 14-15.

Християнський табір є найефективнішою формою християнського дозвілля, здатний принести позитивний результат, який спрямований на відпочинок, виховання і розвиток учнівської молоді¹⁶³. У вихованні в християнському таборі застосовуються різні заходи та організований розпорядок дня зі встановленими правилами табору, що направлені на досягненні мети¹⁶⁴.

Основною метою християнського табору – допомогти учасникам табору, тобто учнівській молоді зростати у вірі і пізнати краще християнські правди, пізнати Бога і Його задум щодо сенсу життя¹⁶⁵. Бо найбільше щастя для кожної людини – це життя з Богом згідно його задуму¹⁶⁶. Кожен християнський табір несе свою провідну думку, а через молитву, спільне роздумування над запропонованими темами і відпочинок краще запам'ятовується інформація¹⁶⁷.

Великою популярністю користуються літні християнські табори, які здатні задовільнити потреби в учнівської молоді у культурному дозвіллі, добровільного залучення до різної цікавої діяльності, ознайомлення і вивченням норм та традицій. Багато вчених схиляються до думки, що табір дає великі можливості у розвитку, а саме: самовдосконалення, самореалізація у виховних заходах, творче самовираження у численних майстер класах. Християнський табір – ідеальне місце для морального виховання і формування моральних цінностей учнівської молоді¹⁶⁸.

Табори передбачають різні ігри, конкурси, квести, майстер-класи та інші активності¹⁶⁹. Проте, є між звичайними таборам і християнським одна велика відмінність. У християнському таборі кожного дня (зранку, в обід, ввечері,

¹⁶³ Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Звіщаємо радість. Методичні матеріали для проведення християнських таборів*. Львів 2020, 5.

¹⁶⁴ Український католицький університет. Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Дорогами віри. Методичні матеріали для проведення катехитичних зустрічей у літніх християнських таборах*. Львів 2019, 5.

¹⁶⁵ Патріарша катехитична комісія УГКЦ. Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Святі Таїнства в житті християнина. Методичні матеріали для проведення літніх християнських таборів*. Львів 2012, 6.

¹⁶⁶ Український католицький університет. Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Великого бажайте. Методичні матеріали для проведення тематичних зустрічей для блаженства*. Львів 2017, 5.

¹⁶⁷ Український католицький університет. Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Запрошені на царський бенкет. Методичні матеріали для проведення літніх християнських таборів*. Львів 2018, 9.

¹⁶⁸ Грисюта О.Ф. *Виховання моральних цінностей у підлітків у умовах літніх таборів відпочинку*. Київ 2021, 1.

¹⁶⁹ Український католицький університет. Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Дорогами віри. Методичні матеріали для проведення катехитичних зустрічей у літніх християнських таборах*. Львів 2019, 8.

перед трапезою, перед та після заняття, в автобусі) обов'язково повинна бути присутня молитва і Божественна Літургія, що не є пріоритетом в звичайному таборі¹⁷⁰.

Молитва у християнському таборі допомагає провадити учнівську молодь до пізнання Бога і християнських правд та зростання у вірі. Молитвою починається і завершується таборовий день та тематичне заняття. Тематичне заняття сприяє тому, щоб молитва нашої учнівської молоді не була формальністю, а була зрозумілою, щирою та присутньою у щоденному житті. Для заохочення на початку і вкінці тематичних зустрічей співають пісні-молитви (наприклад, пісні Тезе), які стимулюють до праці в групі¹⁷¹.

Божественна Літургія є також незамінним заходом у християнського табору у яких учнівська молодь, як учасники табору беруть активну участь. Усі учасники забезпечуються молитовниками, долучаються до співу і читання Апостола, прислуговуванням під час Божественної Літургії. Тому важливо завчасно знайти місце для служіння Божественної Літургії (храм, каплиця)¹⁷².

На нашу думку, підвид релігійного туризму як християнський табір виконує дидактичну функцію, оскільки сприяє засвоєнню знань, навичок, переконань та моральних християнських норм.

Важливо, що в християнському таборі учнівська молодь отримує свободу, яка тісно пов'язана з пізнанням. Свобода носить виховний характер, тому що вчить контролювати своє задоволення, свої бажання, поважати свободу інших. Свобода допомагає зрозуміти християнські цінності, а саме милосердя, співчуття, співстраждання¹⁷³.

¹⁷⁰ Український католицький університет. Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Запрошені на царський бенкет. Методичні матеріали для проведення літніх християнських таборів*. Львів 2018, 11.

¹⁷¹ Український католицький університет. Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Запрошені на царський бенкет. Методичні матеріали для проведення літніх християнських таборів*. Львів 2018, 14-15.

¹⁷² Український католицький університет. Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Великого бажайте. Методичні матеріали для проведення тематичних зустрічей для блаженства*. Львів 2017, 12-13.

¹⁷³ Верхоляк М. *Моральне виховання особистості. Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів I курсу спеціальності 231 «Соціальна робота» з курсу «Педагогіка»*. Львів 2019, 21-22.

Християнські табори проводять за місцем проживання, так і поза межами місця проживання (наприклад, при парафії, будинку культури, школі)¹⁷⁴. Але табори, які проходять в межах місця проживання (на парафіях) не можна вважати туризмом, який передбачає зміну навколишнього середовища більше як 24 год. Тривалість християнського табору складає 14 днів. Щодо нашої позиції, християнський табір повинен проходити на території монастиря, який є архітектурною пам'яткою або поруч з релігійним об'єктом з щоденними екскурсіями до релігійної дестинації, щоб бути підвидом релігійного туризму.

Християнський табір – за мету ставить на релігійне виховання і поєднує в собі риси релігійного туризму.

Отже, можемо сказати, що християнський табір – це підвид релігійного туризму, який включає в себе усі риси двох попередніх підвидів релігійного туризму, а саме паломництва та екскурсійної спрямованості. Основними відмінностями християнського табору від традиційного табору є Божественна Літургія, молитва, екскурсії по пам'яткам сакральної архітектури.

3.2. Дорога святого Якова

Дорога святого Якова як стародавній сухопутній паломницький шлях являється важливим єднальним елементом, тому вже у 90-х рр. двадцятого століття країни Європи почали працювати над відновленням давнього відрізка дороги, під назвою *Via Regia* як символу єднання Європи. Україна маючи давнє європейське коріння також отримала можливість приєднатися до цього великого культурного шляху. Бути частиною такого шляху є великою перевагою у демонстрації свого культурного надбання, розвитку релігійно туризму, удосконалення туристичної інфраструктури в Україні¹⁷⁵.

На нашу думку, відновлення українського відрізка шляху також допоможе у моральному вихованні нашої учнівської молоді, оскільки це може бути вдалим

¹⁷⁴ Український католицький університет. Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Великого бажайте. Методичні матеріали для проведення тематичних зустрічей для блаженства*. Львів 2017, 8.

¹⁷⁵ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм*. [б.н.] [б.р.], 132.

способом залучення молоді до впізнання рідного краю і духовного оздоровлення.

Шлях *Via Regia* збігався з одним із найважливіших у Середньовіччі паломницьким шляхом до міста Сантьяго-де-Компостера в іспанській Галіції. Саркофаг, який був знайдений там близько 813 р. з останками апостола Якова прославив цю територію, тому тут пролягли паломницькі дороги до Сантьяго¹⁷⁶.

Саме тому, шлях названий на честь апостола Якова, який був сином Йосифа Обручника, а Євангелії називається «братом Господнім». Володіючи високою ораторською майстерністю завдяки його проповідям перед жителями Іспанії були навернені в християнство значна кількість учнів. До нього прислухалися і його голос був вирішальним на Апостольському соборі в Єрусалимі в 51 році. Його вчинки були настільки справедливі і розсудливі, що його поважали не лише християни, але й юдеї. Вони вважали його праведником і опорою народу, за що був убитий юдейською владою. Його учні забрали мощі до Іспанії¹⁷⁷.

Феномен цього паломництва полягав в об'єднанні усіх людей незалежно від мови і нації, дорогу до гробу одного з дванадцятьох апостолів до північної Іспанії в густу мережу *Via Regia* і є один з унікальних місць зустрічі різних людей, де формується свідомість і оздоровлюється душа¹⁷⁸.

Як ми вже згадували раніше, що серед молоді спостерігається високий інтерес до релігійного туризму. А завдяки розвитку на нашій території Шляху святого Якова, ми можемо привернути ще більшу увагу до подорожей релігійно-пізнавального характеру¹⁷⁹.

Розповідь як метод впливу на свідомість, допоможе передати молоді інформацію про український відрізок торгівельного шляху *Via Regia*.

¹⁷⁶ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм.* [б.н.] [б.р.], 134.

¹⁷⁷ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм.* [б.н.] [б.р.], 134.

¹⁷⁸ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм.* [б.н.] [б.р.], 135.

¹⁷⁹ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм.* [б.н.] [б.р.], 135.

Стародавній Львів був важливим пунктом найдовшого та найстарішого сухопутного зв'язку між Східною та Західною Європою, був центром європейської східно-західної торгівці¹⁸⁰. Необхідно за пріоритет поставити розвиток релігійного туризму, який вирішить проблему моральної деградації і відновить культурний обмін між Сходом і Заходом по території України¹⁸¹.

Релігійний туризм є найефективнішим засобом формування вільної особистості, її самовдосконалення та самореалізації, а також духовним засобом комунікації. Саме така комунікація між людьми допомогла створити такий шлях¹⁸².

Територією сучасної України проходили дві найвідоміші транспортні дороги – це шлях з Півночі на Південь, інший зі Сходу на Захід, більше відомий за назвою «Королівський шлях», тобто латинською *VIA REGIA*, за мовою оригіналу. Згідно з історичних джерел «Королівська дорога» з'єднувала два міста Франкфурт на Майні (Німеччина) і Вроцлав (Польща). Потім на схід від Вроцлава «ВіаРегіа» проходила через Краків (Польща) до Львова та Києва (Україна)¹⁸³. Мережа доріг «Віа Регіа» охоплює Іспанію, Францію, Німеччину, Польщу і Україну¹⁸⁴.

На польсько-українському кордоні 10 жовтня 2015 року та 11 жовтня 2015 року в Шегинях на Медиці було відкрито перший український відрізок, який з'єднаний з польською частиною маршруту¹⁸⁵.

Джерелом фундаментальних моральних і етичних цінностей та ідей є християнство. А основним носієм культури ще з епохи Київської Русі є Церква. Завдяки Церкві регламентуються норми відносин між нашою учнівською

¹⁸⁰ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // *Географія та туризм*. [б.н.] [б.р.], 136.

¹⁸¹ Бордун О.Ю. Економічні можливості відродження культурного шляху Європи – «VIA REGIA» на території України // *Економіка. Управління. Інновації*. 1(2015)3.

¹⁸² Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду*. Київ 2018, 108.

¹⁸³ Бордун О.Ю. Економічні можливості відродження культурного шляху Європи – «VIA REGIA» на території України // *Економіка. Управління. Інновації*. 1(2015)1-2.

¹⁸⁴ Бордун О.Ю. Економічні можливості відродження культурного шляху Європи – «VIA REGIA» на території України // *Економіка. Управління. Інновації*. 1(2015)3.

¹⁸⁵ Mroz F., Bordun O. *The Origin and Functioning of the Lviv Way of St. James Via Regia and Its Importance in the Development of Pilgrimages and Religious Tourism at the Polish-Ukrainian Border* *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*. Kraków 2016, 120.

молоддю, виховується почуття поваги, милосердя, стриманості у поведінці і словах. Багато сучасних педагогів використовують ці християнські цінності¹⁸⁶.

Отже, шлях святого Якова відіграє важливу роль у розвитку культурної і сакральної спадщини області, яке сприятиме у моральному усвідомленні учнівської молоді своєї культурної ідентичності, де можна побачити творіння минулого, навчитись бережливому ставленню до історичних речей.

3.3. Маршрути

У давнину духовне збагачення під час релігійної подорожі вважалося обов'язковим елементом культурного розвитку віруючої людини. Таким чином, релігійний туризм виступав як засіб соціалізації, адже найкращим способом пізнання цінностей і норм та їх засвоєння відбувається лише коли людина сама побачить і відчує різницю між своєю духовною культурою та культурою інших країн¹⁸⁷.

На нашу думку, саме соціальнокультурний чинник підштовхує до налагодження діалогу, дружніх та толерантних зв'язків між представниками інших країн, культур. Релігійний туризм має всі умови для розвитку таких відносин, а також зацікавлений в ознайомленні з релігіями та культурою інших народів, а також допомагає порівнювати свій культурний досвід з іншим досвідом.

Важливо, що релігійний туризм наповнює здоровими позитивними емоціями, які є поштовхом, який дозволяє нашій учнівській молоді відчувати в нових незвичних життєвих умовах. Важливим соціально-культурним фактором релігійного туризму служить інтеграція в державну культурну політику, яка спрямована на підтримку культурної, в тому числі релігійної спадщини¹⁸⁸.

¹⁸⁶ Михайлова Л.М. *Духовно-моральне виховання особистості: теорія та практика. Науково-методичний посібник.* Харків 2019, 103.

¹⁸⁷ Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду.* Київ 2018, 69-70.

¹⁸⁸ Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду.* Київ 2018, 65.

Початок розвитку українського відрізка відбувся під назвою проєкту «Via Regia – Україна – культурний шлях Ради Європи» за участі Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні і за підтримки Державної служби туризму і курортів та Міжнародного фонду «Відродження»¹⁸⁹. До відновлення історико-культурного шляху долучився колектив кафедри туризму ЛНУ імені Івана Франка¹⁹⁰.

Варто підкреслити, сучасний культурний шлях Via Regia має великий потенціал та соціальну потребу, який може задовільними під час подорожі соціальні та культурні потреби, що необхідні для фізичного, духовного та розумового існування. Маючи всі можливості для задоволення культурних і духовних потреб, як свідчить соціальна практика, що релігійний туризм змінює людину, її наміри та зацікавлення¹⁹¹.

Це стало початком для обговорення, зустрічей всіх зацікавлених щодо проєкту, публікації розробки картографічне зображення маршруту Мостиська – Львів з переліком релігійних споруд на українському відрізку шляху Святого Якова¹⁹².

На українському відрізку шляху святого Якова визначено церкви Святого Миколая, якого також називають опікуном мандрівників і воїнів, покровителя дітей і студентів¹⁹³. Святий Миколай шанується українцями не менше, ніж Європа вшановує Святого Якова. Його глибока віра, милосердя, чесноти і чудотворство заслуговують особливої уваги серед учнівської молоді, як яскрава постать для наслідування¹⁹⁴.

¹⁸⁹ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм*, 136.

¹⁹⁰ Бордун О.Ю. *Економічні можливості відродження культурного шляху Європи – «VIA REGIA» на території України // Економіка. Управління. Інновації*. 1(2015)5.

¹⁹¹ Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду*. Київ 2018, 65.

¹⁹² Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм*. [б.н.] [б.р.], 137.

¹⁹³ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм*. [б.н.] [б.р.], 137.

¹⁹⁴ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм*. [б.н.] [б.р.], 138.

Релігійний туризм надає можливість учнівській молоді зануритись у духовний світ та забути про рутинне життя. Кожна релігійна чи релігійно-пізнавальна подорож є новизною з глибоким сприйняттям, що викликає зустріч з Богом, що для деяких є чимось незвичним, що розширює духовну свободу нашої учнівської молоді¹⁹⁵.

Нам вже відомо, що одними з перших мандрівників спонукало до здійснення подорожей не лише фізіологічні потреби, розширення своїх знань про місцевість інших народів, а вони прагнули задовільними свої соціальні потреби у спілкуванні¹⁹⁶. Тому український відрізок культурного шляху є для нас цінним, оскільки здатен задовільними соціальні та духовні потреби одночасно.

Український відрізок шляху Святого Якова включає пам'ятки архітектури національного значення серед є один з найдавніших храмів Львова – церква Святого Миколая (на вул. Богдана Хмельницького, 28), збудований між 1264 і 1340 роками. Існують думки, що храм назвали на честь Святого Миколая, бо фундаторами храму були львівські купці, а його вважають покровителем торговців¹⁹⁷.

На території скансена «Шевченківський гай» у Львові заслуговує уваги церква Святого Миколая, що є пам'яткою дерев'яної бойківської архітектури національного значення. Церква побудована в 1761р. або 1763 р. народними майстрами в селі Кривка Турківського району. Завдяки коштам Андрея Шептицького і старанням мистецтвознавця Михайла Драгана старанням в 1930 р. церкву розібрали і перевезли до Львова для потреб монастиря оо. Студитів¹⁹⁸.

Дерев'яна церква Святого Миколая є ще однією сакральною пам'яткою національного значення, що знаходиться в селі Дмитровичі Мостиського району Львівської області. Церква побудована у 1655 році, свідченням цього є

¹⁹⁵ Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду*. Київ 2018, 109.

¹⁹⁶ Загірна Ю.В. *Організація паломницького туризму на Львівщині*. Київ 2020, 10.

¹⁹⁷ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм*. [б.н.] [б.р.], 138.

¹⁹⁸ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм*. [б.н.] [б.р.], 138.

різьблений напис на надпровіднику західних дверей. В церкві важливої уваги служить збережений іконостас з 1674 року пензля маляра Федора з Вишні, а також стінопис 1698 р. зі зображенням «Страстей Христових» та «Страшного суду»¹⁹⁹.

Впродовж маршруту церков святого Миколая (в с. Буців, с. Пнікут, с. Чишки, с.Завидовичі) відносяться до пам'ятки архітектури місцевого значення. Сакральні об'єкти частково зруйновані, тому втратили свою атрактивність²⁰⁰.

Як ми бачимо, що впродовж маршруту учнівська молодь пізнає свою духовність та торкається до надбання духовного і культурного, що сприяє отримання гармонії з духовним світом²⁰¹.

Ми погоджуємося з тим, що духовна наповненість релігійного туризму впливає на рівень культури учнівської молоді, який зосереджений на значних перетвореннях української соціально-культурної сфери, внаслідок чого такий досвід стає морально та соціально важливим²⁰².

Шлях Святого Якова, на українській території бажають продовжити відновлювати аж до Києва, тому будуть включені до маршрутів паломницького туризму святині України, включені до світової спадщини ЮНЕСКО²⁰³.

Відвідування релігійних об'єктів, що охоплюють нашу територію, зокрема Львівську область, молодь приєднується до духовного просвітництва та єднання з Богом, можливість до зміни, розширення кругозору та подолання труднощів в житті²⁰⁴.

Український шлях Святого Якова проходить прикладом так званої "Недільної прощі дорогою св. Якова", саме такий тип релігійної подорожі

¹⁹⁹ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм.* [б.н.] [б.р.], 138.

²⁰⁰ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм.* [б.н.] [б.р.], 138.

²⁰¹ Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду.* Київ 2018, 80.

²⁰² Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду.* Київ 2018, 65.

²⁰³ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм.* [б.н.] [б.р.], 138.

²⁰⁴ Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм,* [б.н.] [б.р.], 139.

користується найбільшим інтересом і проходять певні етапи по промаркованому маршруту²⁰⁵. Для християнських таборів пропонується шлях або його елементи може стати засобом виховання у формі екскурсії.

На нашу думку, основними характеристиками релігійного туризму у туристичній діяльності вважається, що він дозволяє використання своєї унікальності з метою зростання духовного потенціалу. Релігійний туризм сприяє у створенні нових цікавих ідей та погляд на світ, що досягається завдяки культурній різноманітності. Все досягається на таких принципах як моральність, творчість, оптимізм, комунікабельність, креативність, ввічливість, доброта, відкритість, щирість. Туристична діяльність сприяє популяризації релігійних національних традицій, а власне допомагає розвивати традиційну народну культуру за рахунок демонстрації сакрального мистецтва та творчої діяльності народних ремесел²⁰⁶.

Перший етап шляху проходить зі Львова до Городка, у якій учасники вирушають від храму Івана Богослова у Селі Зимна Вода і отримують благословення від отця в дорогу. Після Зимної Води відвідують храми у Суховолі, Мшані та Городку. Слухають практичні розповіді отця, який ділиться своїм досвідом проходження шляху у Франції та Португалії²⁰⁷.

Другий етап шляху проходить з Городка до Судової Вишні. Шлях пролягає через неймовірну місцевість через Городок, Долиняни, Милятин, Бар, Довгомостиська, Судову Вишню. Шлях розпочинається із храму Благовіщення Пресвятої Богородиці в Городку і завершується біля храму Святої Трійці в Судовій Вишні. Учасники на відрізку маю нагоду віднайти безліч нових зображень апостола Якова зображених в іконах давніх і церквах, костелах²⁰⁸.

²⁰⁵ Львівська дорога святого Якова *Via Regia* // <https://www.facebook.com/Viaregia.Ukraine>. (1.08.2023).

²⁰⁶ Красноручський О.О., Моїсєєва Н.І. *Феномен туризму: розмаїття сенсів*. Монографія. Харків 2019, 34-35.

²⁰⁷ Львівська дорога святого Якова *Via Regia* // <https://www.facebook.com/Viaregia.Ukraine>. (1.08.2023).

²⁰⁸ Львівська дорога святого Якова *Via Regia* // <https://www.facebook.com/Viaregia.Ukraine>. (1.08.2023).

Третій етап шляху пролягає через Судову Вишню, Дмитровичі, Волостків, Стоянці, Слабаш, Твіржу, Гостинцеве та Мостиська. Початок шляху біля церкви Святої Трійці у Судовій Вишні, а завершення в Мостиськах²⁰⁹.

Четвертий етап шляху пролягає від Мостиська до Шегині. Початок шляху починається біля храму св. Юрія в Мостиськах, а закінчення біля храму Преображення Господнього. Свята Літургія в Мостиськах²¹⁰.

Релігійний туризм є формою соціально-культурного впливу, а саме впливає на мотивацію учнівської молоді у відвідуванні релігійних та культурних об'єктів, що потрібні для її духовного існування²¹¹.

По завершенню паломництва всі учасники отримують на згадку пілігрима, що є великим заохоченням для майбутніх таких подорожей.

На нашу думку, дорогу святого Якова можна проходити поетапно здійснюючи паломництво, а можна організувати одноденну екскурсію автобусом по декількох пунктах.

На наш погляд вартує почати маршрут планованої ,організованої і релігійної подорожі зі Львова з церкви св. Миколая у Шевченківському Гаю, потім автобусом відправитися в село Дмитровичі, і до Львова.

Під час екскурсії учасники подорожі учнівська молодь зможе почути цікаві розповіді від отця, долучитися до спільної молитви, збагати знання. Під час перегляду ікон, живопису, архітектури учасники естетично виховуються. Важливим в подорожах є живе спілкування, знайомство з однодумцями і навколишнім світом.

Львівська область має не лише вигідне географічне розташування, але й володіє цікавою історією та культурою, про яку сучасна учнівська молодь повинна захищати і зберігати з покоління в покоління. Потужний вплив на молодь мають релігійні об'єкти, які є історичними пам'ятками, що мають

²⁰⁹ Львівська дорога святого Якова *Via Regia* // <https://www.facebook.com/Viaregia.Ukraine>. (1.08. 2023).

²¹⁰ Львівська дорога святого Якова *Via Regia* // <https://www.facebook.com/Viaregia.Ukraine>. (1.08.2023).

²¹¹ Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду*. Київ 2018, 64.

можливість поєднати в українському культурному середовищі матеріальне і духовне²¹².

Отже, відновлення історико-культурного шляху стимулюватиме учнівську молодь до кращого пізнання своєї області. Оскільки, маршрут досить новий, то зацікавлення у відвіданні пам'яток по маршруту повинно бути наповнене живими враженнями та позитивними емоціями.

Отже, на основі розглянутого вище, можемо сказати, що християнський табір – це підвид релігійного туризму, який включає в себе усі риси двох попередніх підвидів релігійного туризму, а саме паломництва та екскурсійної спрямованості. Основними відмінностями християнського табору від традиційного табору є Божественна Літургія, молитва, екскурсії по пам'яткам сакральної архітектури.

У нашому дослідженні ми включили до ринку релігійного туризму категорію учнівської молоді. Це, люди, які формуються, розвиваються у навколишньому середовищі. Саме моральне виховання у релігійному туризмі здійснює позитивний вплив у становленні їх як духовної особистості. Існує багато видів туризму, але це єдиний, який не втратив свого коріння через тисячоліття.

Шлях святого Якова відіграє важливу роль у розвитку культурної і сакральної спадщини області, яке сприятиме у моральному усвідомленні учнівської молоді своєї культурної ідентичності, де можна побачити творіння минулого, навчитись бережливому ставленню до історичних речей.

Отже, відновлення історико-культурного шляху св. Якова стимулюватиме учнівську молодь до кращого пізнання своєї області та реалізовувати загальнолюдські і національні цінності морального виховання, моральні норми та християнські моральні норми. Оскільки, маршрут досить новий, то

²¹² Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду*. Київ 2018, 49.

зацікавлення у відвіданні пам'яток по маршруту повинно бути наповнене живими враженнями та позитивними емоціями.

ВИСНОВКИ

Метою нашої роботи дослідити як участь у релігійному туризмі учнівської молоді Львівщини впливає на їх моральне виховання. Для досягнення цієї мети, ми проаналізували сутність релігійного туризму та його вплив на моральне виховання учнівської молоді. Аналіз дослідження показав, що недостатній вплив Держави на моральний розвиток учнівської молоді занедбує виховний процес, який важливий у становленні молоді.

Ми з'ясували, що релігійний туризм першочергово існував у формі паломництва, а також перших паломників переслідували лише релігійні цілі. Але з часом ця мета з приєднанням до них інших мандрівників переросла у релігійно-пізнавальну мету. Мандрівники були також зацікавлені в ознайомленні з традиціями і звичаями інших народів.

Ми проаналізували визначення понять «туризм» та «релігійний туризм». З'ясували, що немає одного ґрунтового визначення, тому запропонували свій варіант.

Туризм є неформальною формою виховання, навчання, розвитку і спілкування нашої учнівської молоді поза межами їхнього постійного місця проживання, використовуючи при цьому різні ефективні методи, засоби, форми для задоволення і відновлення людської гармонії.

Релігійний туризм – це подорож пошуку гармонії особи з релігійною або релігійно-пізнавальною метою, що охоплює відвідування культових споруд та участь у культових діях, що включає зміну способу життя та духовного, розумового, фізичного, емоційного оздоровлення.

За неоднозначності щодо класифікації науковців, ми запропонували свою класифікацію, яка розрахована для учнівської молоді. За нашим баченням, релігійний туризм поділяють на такі підвиди: паломництво, екскурсійної

спрямованості та християнський табір, що здійснюється на локальному рівні як одноденна подорож для учнівської молоді віком 15-18 років.

Ми дізналися, що Держава є визначальним чинником культурного розвитку учнівської молоді, тому Церква і школа в деяких аспектах має своє бачення у моральне вихованні учнівської молоді.

З'ясували, що релігійний туризм є основою для релігійного та морального виховання, виховання якого можливе тільки за умови систематичного впливу на свідомість, почуття, поведінку нашої учнівської молоді. Завдяки поєднанню зусиль, ми застерігаємо нашу учнівську молодь від моральної деградації. Застосування і знання методів, засобів, законів, принципів виховання дозволить швидше наблизитись до бажаного ідеалу, оживити моральну та релігійну свідомість, свідому відповідальність за свої вчинки і дії щодо природи і людей. Тому є важлива роль у моральному вихованні учнівської молоді.

Паломництво як один із видів релігійного туризму можна назвати так званою панацеєю від хворіб фізичного, духовного, розумового походження. Паломництво забезпечує формуванню моральних і духовних почуттів, що свідчить про актуальність здійснення такої релігійної подорожі учнівською молоддю.

Духовно-просвітницька функція знайомить з духовними традиціями та особливостями богослужінь, постатями святих, історією церков та монастирів.

Загальноосвітня функція сприяє розвитку монастирів як являються культурними центрами і місцями духовної діяльності.

Навчально-виховна функція допомагає вивчити релігійні обряди, правильну поведінку в храмах та освоєння основ християнської етики.

Релігійний туризм екскурсійної спрямованості збагачує учнівську молодь знаннями про навколишнє середовище та сакральні пам'ятки та допомагає розширювати свій гуманний світогляд під час екскурсії. Екскурсія як одна із форм виховання, популярність якої з кожним роком зростає, допомагає накопичувати потрібну корисну інформацію, а активна форма відпочинку під час екскурсії сприяє задоволенню їхніх рекреаційних потреб.

Ми ознайомилися з деякими паломницькими місцями, їхньою неповторною сакральною архітектурою і духовним надбанням, а також з музеями, які зберігають традиції, матеріальні та духовні надбання відомих постатей нашої області. На наш погляд, досвід відомих постатей є великим прикладом для наслідування моральності у сучасному світі.

У ході дослідження ми довели, що християнський табір – це підвид релігійного туризму, який включає в себе усі риси двох попередніх підвидів релігійного туризму, а саме паломництва та екскурсійної спрямованості. Основними відмінностями християнського табору від традиційного табору є Божественна Літургія, молитва, екскурсії по пам'яткам сакральної архітектури.

Ми розглянули в межах ринку релігійного туризму категорію учнівська молодь. Тобто, особистість, що встановлюється та розвивається у навколишньому середовищі. Саме моральне виховання у релігійному туризмі здійснює позитивний вплив у становленні їх як духовної особистості. Існує багато видів туризму, але це єдиний, який не втратив свого коріння через тисячоліття.

Шлях святого Якова відіграє важливу роль у розвитку культурної і сакральної спадщини області, яке сприятиме моральному усвідомленню учнівської молоді своєї культурної ідентичності, де можна побачити творіння минулого, навчитись бережливому ставленню до історичних речей.

Отже, відновлення історико-культурного шляху св. Якова стимулюватиме учнівську молодь до кращого пізнання своєї області та можливістю реалізовувати загальнолюдські і національні цінності морального виховання, моральні норми та християнські моральні норми. Оскільки, маршрути досить нові, то зацікавлення у відвіданні пам'яток повинно бути наповнене живими враженнями та позитивними емоціями.

Труднощі, з якими ми зіткнулися при написанні магістерської роботи були пов'язанні із відсутністю класифікації релігійного туризму у моральному вихованні та у розбіжності певних поглядів науковців щодо морального виховання та релігійного туризму загалом.

Дане дослідження можна в подальшому розглядати і удосконалювати, оскільки ще немає класифікації видів релігійного туризму з точки зору морального виховання. Також можна розробити релігійний маршрут «Слідами Маркіяна Шашкевича», який був священником і організатор паломницьких турів. А ми, як організатори дозвілля повинні знати історію, архітектурні пам'ятки при створенні таборів.

Релігійний туризм є досить молодим напрямком туризму на українському туристичному ринку, проте має великі перспективи для подальшого розвитку. Релігійна подорож раніше вважалася виявом висококультурної особистості. Для того, щоб у сучасному світі повернути в моду подорожування, нам самим треба бути прикладом для наслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Mroz F., Bordun O. *The Origin and Functioning of the Lviv Way of St. James Via Regia and Its Importance in the Development of Pilgrimages and Religious Tourism at the Polish-Ukrainian Border Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*. Kraków 2016.
2. Бех І.Д., Петрочко Ж.В. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал // Матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України (за 2016 рік)*. Івано-Франківськ. 5(2017)308.
3. Білецький М.І., Котик Л.І. *Територіальні відмінності розвитку екскурсійного туризму в Україні // Сучасні вектори розвитку туризму: тенденції та перспективи країн Європейського регіону: міжнародна монографія*. Тернопіль 2020.
4. Божко А.В. *Засоби та методи морального виховання дошкільників // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 49(2016)52-57.
5. Бордун О.Ю. *Економічні можливості відродження культурного шляху Європи – «VIA REGIA» на території України // Економіка. Управління. Інновації*. 1(2015)1-10.
6. Бордун О.Ю., Монастирський В.Р. *Релігійний туризм: тенденції в організації в «Ювілейний рік Божого милосердя»*. [б.н.] [б.м] [б.р], 1-14 // https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/2017_Bordun-miloserdia.pdf. (30.08.2023).
7. Бордун О.Ю., Шуманська Ю.П. *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху святого Якова // Географія та туризм*. [б.н.] [б.м] [б.р.], 132.

8. Верхоляк М. *Моральне виховання особистості. Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів I курсу спеціальності 231 «Соціальна робота» з курсу «Педагогіка»*. Львів 2019.
9. Віктор Патійчук. *Специфіка класифікації релігійно-паломницьких турів*// *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 14(2015)36-48.
10. Волкова Н.П. *Педагогіка. Навчальний посібник*. Київ 2007.
11. Гадомська Н. *Дозвілля для підлітків як основа самовиховання і самодисципліни*. Львів 2023.
12. Городиський Ю.Я. *Геопросторова організація паломництва у Львівській області. Дисертація*. Львів 2018.
13. Грисюта О.Ф. *Виховання моральних цінностей у підлітків у умовах літніх таборів відпочинку*. Київ 2021.
14. Жилінська Л.А. *Проблеми та перспективи організації релігійного туризму в Україні*. Київ 2021.
15. Жмак К.В. *Моральність, розвиток і виховання у філософсько-освітньому й релігійному дискурсах: вітчизняна традиція // Загальна педагогіка та історія педагогіки*. 21(2020)13-17.
16. Загірна Ю.В. *Організація паломницького туризму на Львівщині*. Київ 2020.
17. *Закон України «Про туризм»*. Розділ 1, стаття 1 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (20.07.2023).
18. Іванова Л.О., Вовчанська О.М. *Маркетингові дослідження сучасних критеріїв сегментації ринку релігійного туризму*. [б.м.] [б.р.], 413-420 // <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/24324/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B,%20%D0%92%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E..pdf>.

19. Іванова Л.О., Вовчанська О.М. *Маркетингові дослідження сучасних критеріїв сегментації ринку релігійного туризму*. [б.м] [б.р], 414 // <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/24324/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B.,%20%D0%92%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E..pdf>. (1.09.2023).
20. Іванова Л.О., Вовчанська О.М. *Маркетингові дослідження сучасних критеріїв сегментації ринку релігійного туризму*. [б.м] [б.р], 412 // <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/24324/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B.,%20%D0%92%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E..pdf>. (1.09.2023).
21. Каліна К.Є. *Класифікація методів морального виховання молоді* // <https://sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-12/08kaksme.pdf>. (1.09.2023).
22. Коваль А.В. *Релігійний туризм в системі забезпечення культурних потреб людини*. Київ 2020.
23. Ковальчук Андрій. *Конфесійно-географічний аналіз культових будівель в Україні як об'єктів паломництва та релігійного туризму* // *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 34(2014)67-77.
24. Кравчук С.В. *Міжкультурно-комунікаційний аспект розвитку релігійного туризму в Центральній Європі: релігієзнавчий аналіз*. Острог 2020.
25. Красноручський О.О., Моїсеєва Н.І. *Феномен туризму: розмаїття сенсів. Монографія*. Харків 2019.
26. Криса Любомир, Салагай Богдан. *Храми Львова*. Львів 2000.
27. *Куди поїхати на вихідні зі Львова: на Батьківщину Маркіяна Шашкевича* // https://tvoemisto.tv/news/kudy_poihaty_na_vyhidni_zi_lvova_v_muzei_markiyana_shashkevycha_v_seli_pidlyssya_80031.html. (8.08.2023).

28. Кузик С.П. *Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід. Монографія.* Львів 2010.
29. *Львівська дорога святого Якова Via Regia* // <https://www.facebook.com/Viaregia.Ukraine>. (1.08.2023).
30. Львівський національний університет імені Івана Франка. *Географія і туризм: європейський досвід // Матеріали міжнародної наукової конференції.* Львів-Брюховичі 2009, 472.
31. Мальська М.П., Худо В.В. *Туристичний бізнес: теорія і практика. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.* Київ 2007.
32. Михайлова Л.М. *Духовно-моральне виховання особистості: теорія та практика. Науково-методичний посібник.* Харків 2019, 250.
33. *Музей блаженного священномученика Василя (Величковського)* // <https://map.ugcc.ua/view/57-muzey-blazhennogo-svyashchennomuchenyka-vasylyavelychkovskogo-lviv>. (1.09.2023).
34. *Музей-садиба* *Устияновичів* // <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/lw/vovkiv/museums/ustyjanovychi>. (27.09.2023).
35. Нагірняк А.Я. *Паломництво та релігійний туризм // Економіка та суспільство.* 44(2022)1-5.
36. *Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького* // <https://afisha.lviv.ua/museum/nacionalnyu-muzey-u-lvovi-imeni-andreya-sheptyckogo>. (1.09.2023).
37. Николишин Ю. *Мандруємо Львівщиною. Замки, палаци, сакральна архітектура. Туристичний каталог.* Харків 2011.
38. Мариняк Я.О. *Методичні основи країнознавчого (краєзнавчого) вивчення релігії у сфері туризму // Нові підходи до організації та ефективного проведення практик в кризових умовах. Матеріали міжфакультетного навчально-методичного семінару.* Тернопіль 2020, 21-31.
39. Пазенок В.С., Федорченко В.К. *Туризмолія: концептуальні теорії туризму. Монографія.* Київ 2013.

40. Панченко С.А. *Культуротворчий потенціал релігійного туризму: становлення українського досвіду*. Київ 2018.
41. Панченко С.А. *Менеджмент релігійного туризму: перспективи розвитку в Україні // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 22(2020)109-116.
42. Панченко Світлана. *Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія*. [б.м.] 2022.
43. Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Звіщаємо радість. Методичні матеріали для проведення християнських таборів*. Львів 2020.
44. Патріарша катехитична комісія УГКЦ. Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Святі Таїнства в житті християнина. Методичні матеріали для проведення літніх християнських таборів*. Львів 2012.
45. *Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*.// ред. Федорченка В.К., Фоменка Н.А. та ін. Київ 2004.
46. Плівачук К.В. *Духовно-моральне виховання учнівської молоді я умова ціннісного становлення особистості // Електронне наукове видання «Народна освіта»*. 1(2016)37-44.
47. Постанова. *Про державну національну програму «Освіта» (Україна XXI століття)*// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (31.08.2023).
48. Рутинський М.Й., Ковальчук А.С. *Паломництво і релігійний туризм: теоретичні основи та сакральні витоки. Монографія*. Львів 2020.
49. Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. *Ми йдемо з Христом. Катехизм для молоді*. Львів 2021.
50. Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос –Наша Пасха»*. Львів 2011.
51. *Туризм і рекреація: наука, освіта, практика // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції 27 квітня 2021 року*. Мукачево 2021, 132.

52. Указ Президента України. *Про національну доктрину розвитку освіти* // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>. (20.06.2023).
53. Указ Президента України. *Про національну програму «Діти України»* // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/96#Text>. (27.08.2023).
54. Український католицький університет, Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Запрошені на царський бенкет. Методичні матеріали для проведення літніх християнських таборів*. Львів 2018.
55. Український католицький університет, Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Дорогами віри. Методичні матеріали для проведення катехитичних зустрічей у літніх християнських таборах*. Львів 2019.
56. Філоненко Л.В. *Подолання формалізму у практиці духовно-морального виховання молоді на основі гуманістичних цінностей* // *Електронне фахове наукове видання «Народна освіта»*. 1(2017)81-87.
57. Ціцірман В.В. *Територіальна організація релігійного туризму в Україні*. Київ 2022.
58. Чугунова Є.В. *Специфіка художньо-виховного впливу різних видів та форм музично-дозвілєвої діяльності учнівської молоді* // *Педагогічні науки*. 112(2013)214-219.
59. Шевців Іван. *Християнська Україна. Вибрані твори*. Київ-Дрогобич 2003.
60. Шевчук Л.Т. *Соціальна географія. Навчальний посібник*. Київ 2007.
61. Юрченко О.Є. *Релігійний туризм у християнстві на сучасному етапі* // *Вісник харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 6(2017)216-220.
62. Яремко Олена. *Релігійність у психології особистісних та міжособистісних стосунків: теорія, методологія, практика. Монографія*. Львів 2021.